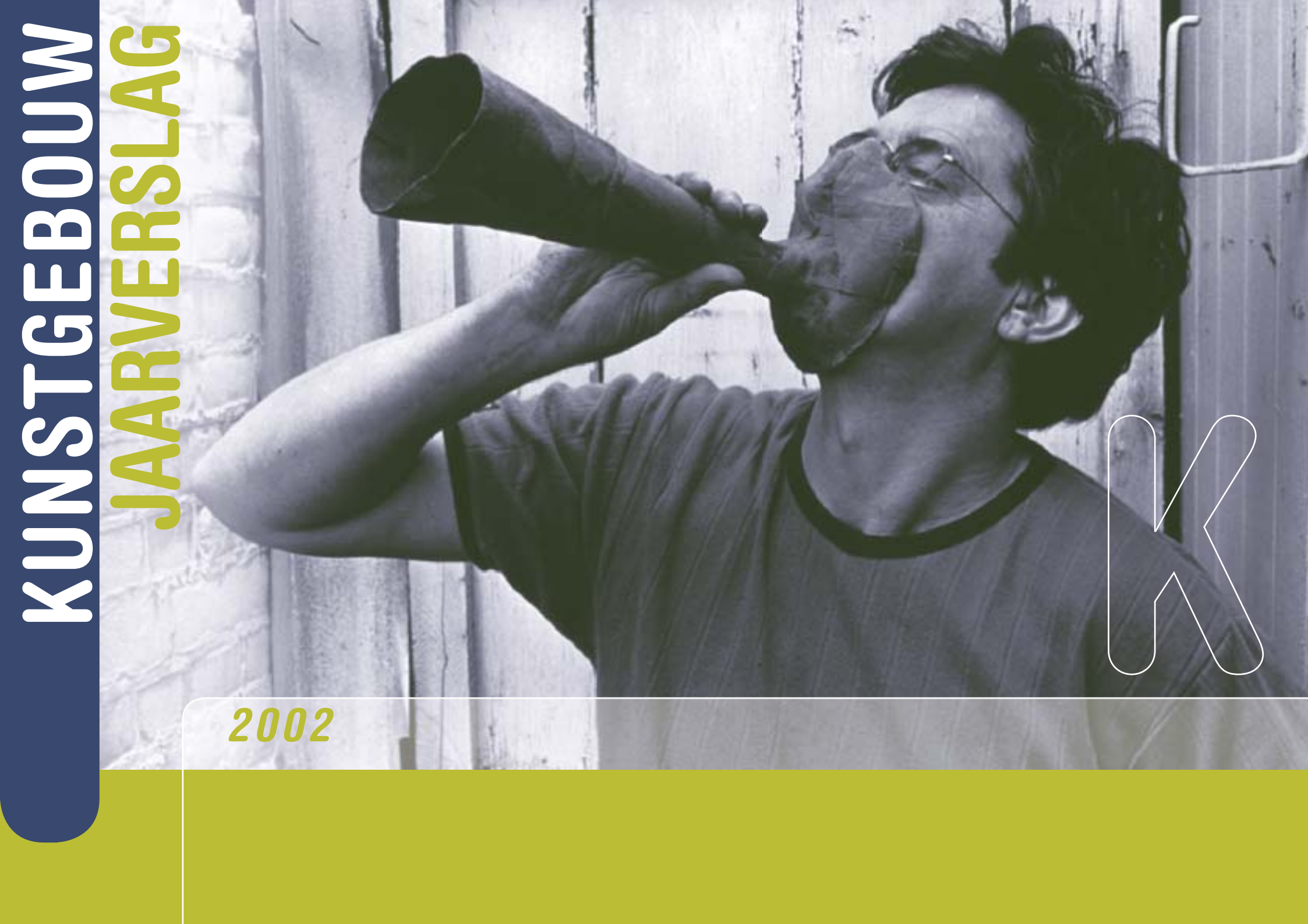

KUNSTGEBOUW

JAAERVERSLAG

2002

K

COLOFON

Samenstelling en redactie: Thea Leeman

Eindredactie: Richard van Galen en Frank van der Hulst

Eindverantwoordelijkheid: Frank van der Hulst

Ontwerp: Godfried Vonk (Visual Lab), Rotterdam

Druk: Veenman Drukkers, Ede

Uitgave: © Kunstgebouw, Rijswijk, mei 2003

Oplage: 1600

De portretfoto's in dit jaarverslag zijn van Wim Lamboo fotografie (Leiden).

Ze zijn gemaakt in opdracht van Kunstgebouw in het kader van de tentoonstellingsprojecten Kunst in de Vensterbank, Madiwodo Sieraden en Kunst om van te smullen. Afgebeeld zijn kunstenaars en hun werk.

Achtereenvolgens zijn dat:

Voorkant: Nico Parlevliet	pp. 16: Henrique van Putten
pp. 4: Arlette Boerlage	pp. 21: Katinka Lampe
pp. 9: Bethany de Forest	pp. 24: Zeger Reyers
pp. 12: Felieke van der Leest	pp. 29: Lucy Sarneel

Verrijking, verdieping en verwondering, dat is wat kunst teweegbrengt en waar Kunstgebouw, Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland, voor staat.

Kunstgebouw wil dat kunst en cultuur leeft bij de inwoners van de provincie. Om dit te bereiken, ontwikkelt Kunstgebouw vernieuwende concepten waarbinnen professionele kunst, vrijetijdskunst en kunsteducatie elkaar vinden en versterken. Hiernaast fungeert Kunstgebouw als adviseur en trainer voor overheid, culturele instellingen, onderwijs en amateurkader. In opdracht of op eigen initiatief voert Kunstgebouw projecten uit, veelal op regionaal en provinciaal niveau. Als intermediair brengt Kunstgebouw mensen en ideeën bijeen wat leidt tot duurzame samenwerkingen en een aansprekend eindresultaat.

Kunstgebouw: zichtbaar maken wat er is, stimuleren wat er kan zijn.

***zichtbaar maken
wat er is,
stimuleren
wat er kan zijn.***

INHOUD

Voorwoord 5

Activiteiten 6

Vrijetijdskunst 6

Evenementen 10

Beeldende kunst en vormgeving 13

Kunsteducatie Basisonderwijs 17

Kunstmenu 22

Kunsteducatie Voortgezet Onderwijs 25

Projecten in opdracht 30

Interne organisatie 31

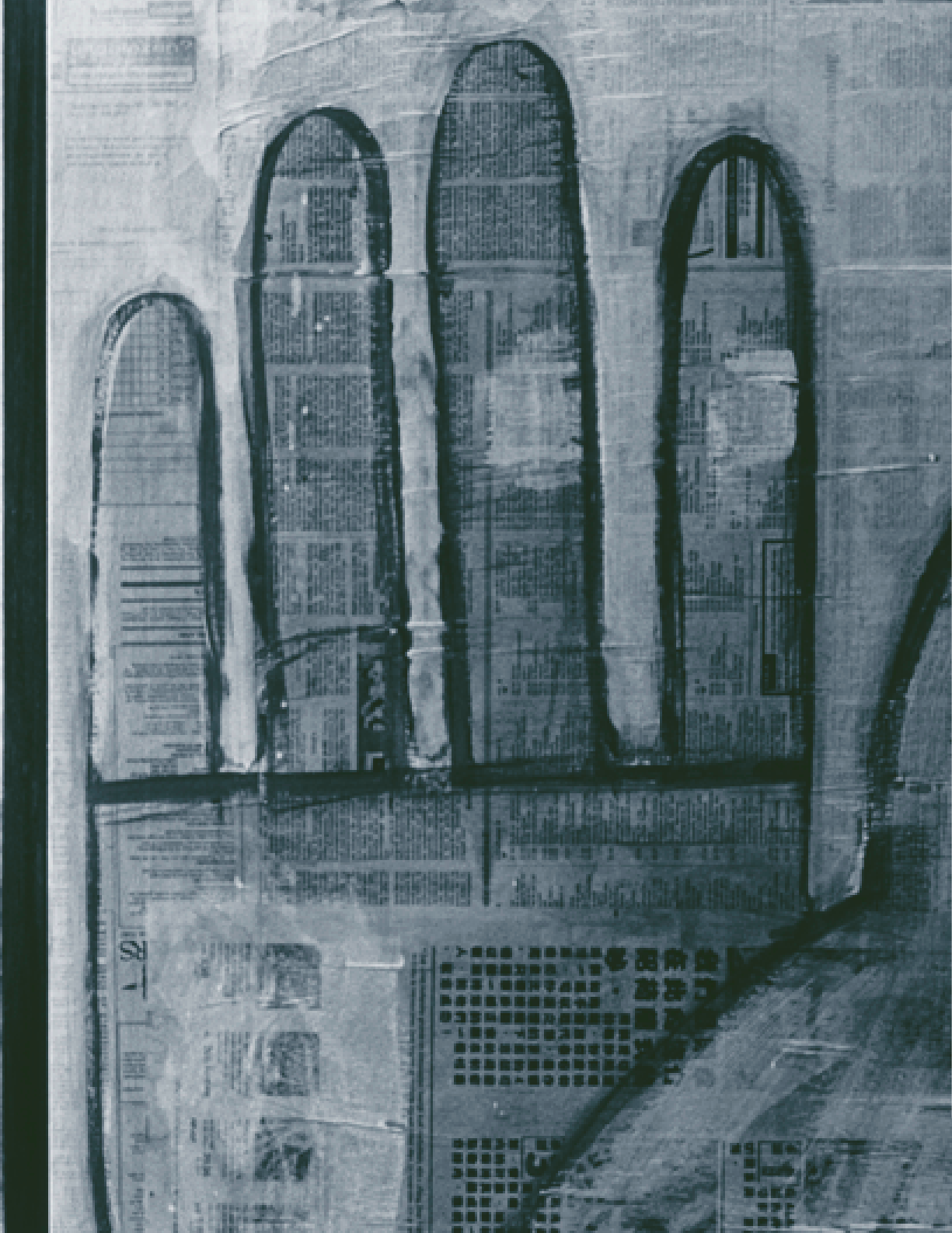
Externe contacten 33

Financiën 34

Publicaties 35

Bestuur en personeel 36

K

VOORWOORD

Veranderingen in de samenleving leiden tot een herpositionering van kunst en cultuur. Het effect hiervan beïnvloedt werk en werkwijze van Kunstgebouw. U hoort ons daarover niet klagen, wij vinden het zelfs inspirerend. Deze invloed is onvermijdelijk wanneer je als organisatie midden in de maatschappij wilt staan, in plaats van deze te observeren en te analyseren vanuit een ivoren kunst- en cultuurtoren.

De omgeving verandert, maar de vraag naar de concepten, de verbindende rol, de adviezen en de projecten van Kunstgebouw blijft onverminderd groot. We hebben daarbij wel steeds meer te maken met ingewikkelde bestuurlijke verhoudingen en over elkaar heen buitelende, al dan niet politiek gemotiveerde, doelstellingen. Kunsteducatie en cultureel erfgoed staan centraal. Het betrekken van kunst en kunstenaars bij projecten is steeds gewoner. Dat is mooi. Tegelijkertijd moet geconstateerd worden dat het traditionele experiment in de kunst onder druk staat. Kunst moet steeds meer gelegitimeerd worden in relatie tot een direct maatschappelijk doel. Wat kan leiden tot de ultieme 'verpretting'. Is dat ook mooi?

Jongeren trekken zich ondertussen niets van deze ontwikkelingen aan, maar maken hun eigen keuzes. Keuzes die per jaar en per groep wisselend kunnen zijn. Kunstgebouw zal daar, samen met andere al dan niet gevestigde instellingen, op in moeten kunnen spelen. Nieuwe media hebben daarbij een functie, niet alleen als informatieverspreider, maar ook als bieder van mogelijkheden tot het scheppen van geheel nieuwe werkelijkheden. Ook andere doelgroepen worden steeds zichtbaarder aan de vraagkant van onze 'markt', zoals de actieve senioren, die als bezoeker of beoefenaar in kunst en cultuur een verrijking zien van hun toegenomen vrije tijd.

Kunstgebouw laat zich bij het denken en praten, voeden door deskundigen uit de samenleving, door klanten en gebruikers en heeft de brede praktijk van de eigen medewerkers als basis. Hoe deze basis in 2002 is ingevuld, kunt u lezen in dit jaarverslag. Wat het verslag ook verduidelijkt, is dat overheidssteun, beleidsmatig en financieel, nodig is en zal blijven hoezeer ook andere bronnen worden aangeboord. Alleen dan kan Kunstgebouw blijven inspelen op de ontwikkelingen en tegemoet komen aan de vragen uit de markt. In de loop van 2003 zal, onder andere met de nieuwe provinciale bestuurders, verder worden gesproken over de invulling van beleid en werk. We bereiden ons nu al actief voor op het beleidsplan 2005–2008.

Kunstgebouw evolueert samen met u.

Marco Bentz van den Berg,
Directeur

ACTIVITEITEN

Vrijetijds kunst

Zuid-Holland heeft zeer veel enthousiaste vrijetijds kunstenaars, naar schatting ongeveer één miljoen. Alle disciplines van vrijetijds kunst worden beoefend, maar niet altijd in een traditioneel verenigingsverband. Nieuwe, meer projectmatig opgezette initiatieven presenteren zich steeds vaker. Kunstgebouw wil ook aan deze tijdelijke verbanden ondersteuning kunnen bieden en heeft haar beleid daarop aangepast. Dat vraagt om een flexibele aanpak, waarbij zowel het kader als de individuele vrijetijds kunstenaar uitgedaagd wordt, om buiten de gebaande wegen te treden. Het werken met professionals, de ontmoeting met andere disciplines, het verbeteren van de eigen presentatie en die vervolgens tonen aan een breder publiek, staan daarbij centraal.

GROETEN UIT... Het grootschalige, regionale vrijetijds kunstproject *Groeten Uit...* is in 2002 gestart in de Leidse regio en Duin- en Bollenstreek. De tien deelnemende gemeenten maakten een keuze uit de beste, spannendste, meest vernieuwende vrijetijds kunst uit hun gemeente. De geselecteerde vrijetijds kunstenaars werden in de gelegenheid gesteld om zich te laten coachen door gerenommeerde professionals, zoals beeldend kunstenaar Jurriaan van Hal en cabaretier Patrick Stoof. In totaal betrof het twintig sterk uiteenlopende initiatieven, variërend van een Gregoriaans koor dat hun presentatie wilde verlevendigen met dans en video tot een talentvolle schilderes die monumentaal werk wilde leren maken. Het project wordt op 4,5 en 6 april 2003 afgesloten met een feestelijk, multidisciplinair *Groeten Uit...* festival, waarbij gestreden wordt om de 'Gouden Groet'.

Het project *Groeten Uit...* dat éénmaal per twee jaar zal terugkeren is een goed voorbeeld van het gewijzigde provinciale stimuleringsbeleid ten aanzien van de vrijetijds kunst, dat inspeelt op de geconstateerde individualiseringstendens bij vrijetijds kunstenaars. Het project richt zich op de ambitieuze vrijetijds kunstenaar, die de grenzen van het eigen kunnen en van de beoefende discipline verder wil verkennen. Het project maakt zichtbaar hoeveel talent er in een regio aanwezig is. Door gemeenten vanaf het begin bij het project te betrekken, wil Kunstgebouw het belang van de vrijetijds kunst voor het culturele klimaat binnen een gemeente benadrukken en tevens aangeven wat voor financiële middelen en faciliteiten noodzakelijk zijn om vrijetijds kunst werkelijk tot bloei te laten komen.

Deelnemende gemeenten: Alkemade, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Noordwijk, Oegstgeest, Sassenheim, Voorhout, Warmond en Zoeterwoude.

THEATERFABRIEK Een belangrijke ontwikkeling in 2002 is de oprichting van de *Theaterfabriek*. De *Theaterfabriek* is een gezamenlijk initiatief van Kunstgebouw en het Rotterdams Centrum voor Theater (RCTH). Beide instellingen boden vele jaren een cursus theaterregie aan die hoog werd gewaardeerd. Voor Kunstgebouw was dit de AmateurToneelRegisseur-Cursus (ATR). Door de krachten te bundelen, werd het mogelijk om tot één krachtige Zuid-Hollandse theateropleiding, de Theaterfabriek, te komen. Deze opleiding is uniek voor Nederland, qua vorm en inhoud, en betekent een belangrijke stimulans voor de kwaliteit van kunsteducatie binnen de vrijetijds sector. De *Theaterfabriek* biedt drie meerjarige theatermaker cursussen aan. De opleidingen zijn modulair van opzet waardoor zij naar eigen maat en tempo zijn in te richten. De verbinding van theater met andere culturen en disciplines, waaronder nieuwe media, staat centraal. Er zijn specialisaties in modules mogelijk in bijzondere samenwerking met professionele theatergezelschappen en theatermakers zoals: Biografisch theater, Locatietheater, Niet-westerse theatervormen en Beeldend theater. Ook de zakelijke kant van het theaterbedrijf komt aan bod. Ondertussen zijn er alweer plannen om theater-

werkplaatsen in diverse Zuid-Hollandse gemeenten te realiseren. Meer informatie is verkrijgbaar op de website www.theaterfabriek.org.

X-CHANGE In tien gemeenten hebben activiteiten in het kader van het jongeren cross-over muziek- en dansproject *X-Change* plaatsgevonden. Een compleet overzicht en uitgebreide beschrijvingen van de workshops, optredens en evenementen waaraan X-Change heeft bijgedragen, zijn te vinden op de eigen website, www.x-changeweb.nl, die sinds medio 2002 te raadplegen is. Naast informatie over het *X-Change* programma in iedere gemeente, biedt de website bezoekers de mogelijkheid om te reageren op stellingen, een oproep te doen of zich breed te informeren op het gebied van cross-over muziek. Cd-tips, een begrippenlijst, interessante sites en links naar deelnemende instellingen, worden overzichtelijk gepresenteerd.

Om de uitwisseling verder te bevorderen, is het *X-Change* lespakket *Een Muzikale Wereldreis* ontwikkeld, dat ingezet wordt op zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. Het pakket bestaat uit een uitgebreide docentenhandleiding, zeven video's en vijfendertig leskaarten. De theorie van *Een Muzikale Wereldreis* wordt in de regel gecombineerd met workshops door professionele musici/docenten. Afgaand op de enthousiaste reacties van diverse scholen die met het lespakket aan de slag zijn gegaan, blijkt het een combinatie waar muziek in zit.

Ter afsluiting van het eerste uitvoeringsjaar is in december een provinciale bijeenkomst georganiseerd voor iedereen die bij het project betrokken is. Het bood gelegenheid tot het uitwisselen van ervaringen, ideeën en informatie waaraan duidelijk behoefte bestond. Ter inspiratie werden enkele geslaagde voorbeelden van X-Change activiteiten uit Schiedam en Leiden getoond: de bijzondere dansproductie *X-Change the 3B's*, een mix van breakdance, bellydance en Bollywood en een videoclip van VJ Polly Oskam en filmmaker Jos Agasi over de 'X-Change' tussen band Ancient Scriptures en breakdancegroep The Spinning Keys. In veel gemeenten was bandcoaching een onderdeel van het *X-Change* programma. De

optredende band Vixy liet zien wat hiervan het swingende resultaat kan zijn.

Deelnemende gemeenten: Alphen aan den Rijn, Delft, Dordrecht, Gorinchem, Gouda, Leiden, Schiedam, Spijkenisse, Vlaardingen en Zoetermeer.

NIEUWE MEDIA Ook binnen de vrijetijdskunst wordt de discipline nieuwe media steeds belangrijker. Een goed voorbeeld is het in samenwerking met PJ Partners gerealiseerde project www.cycloop.net. In dit meerjarige mediaproject, *Cycloop veroorzaakt Beeldenstorm*, dat in 2002 in vijf jongerencentra is gestart, hebben twintig jongeren onder begeleiding van vijf professionele filmmakers (van concept tot montage) korte films geproduceerd. Deze films zijn in de steden op straat geprojecteerd en zijn op internet te bekijken. De voorbereidingen voor het vervolg zijn inmiddels in volle gang. *Cycloop* wil meer jongeren bereiken die interesse hebben in film en wil die jongeren die al meededen verdere verdieping bieden.

Een ander project van Kunstgebouw dat gebruik maakte van de mogelijkheden van de nieuwe media is het theaterrepertoire- en vertaalproject *Internet Dionysia*, dat in 2002 landelijk is opgepikt door Theaterwerk.nl. Een Europese aanvraag, samen met vijf andere landen, ligt momenteel ter goedkeuring in Brussel.

Hiernaast ondersteunt Kunstgebouw een grootschalig meerjarig filmproject van de Stichting Beeldende Amateurkunst (SBA), MultiMediaMovement, dat loopt van 2002 tot en met 2004. In 2002 zijn (amateur)schrijvers uit de hele provincie uitgenodigd om een verhaal in te sturen, dat de basis zou kunnen vormen voor een verfilming van zo'n 25 minuten. Uit de negentig inzendingen is een selectie gemaakt van dertien verhalen die worden bewerkt tot een scenario. Deze scenario's worden in de loop van 2003 verfilmd door dertien filmclubs verspreid over de hele provincie. De première van de films staat gepland voor oktober 2004. Mede door het grote animo in Zuid-Holland wordt het MultiMediaMovement project in 2003 ook in Noord-Brabant opgestart.

Deelnemende gemeenten Cycloop: Bodegraven, Hillegom, Hellevoetsluis, Leiden en Voorhout.

CURSUSSEN EN ONDERSTEUNING ALGEMEEN Als vanouds was er veel belangstelling voor de (vervolg-)cursussen op het gebied van poppenspel, volksdansen en dirigeren. Landelijk gezien is Zuid-Holland een van de weinige provincies met een structureel en continu aanbod dat specifiek op het niveau van gediplomeerde volksdansdocenten is afgestemd. Deelnemers komen dan ook uit heel Nederland, al blijft de hoofdmoot uit de provincie afkomstig. Naast de ontwikkeling en realisatie van nieuwe projecten en de uitvoering en/of begeleiding van cursussen, ondersteunde Kunstgebouw het vrijetijdskunstveld door middel van adviezen en bemiddeling (op individueel, kader- en beleidsmatig niveau). Door 'het veld' werd regelmatig gebruik gemaakt van de databank met muziekdocenten.

UITLEENCENTRUM Het aantal gebruikers van het Uitleencentrum neemt nog steeds toe, naar het zich laat aanzien is het plafond het afgelopen jaar wel in zicht gekomen. Het aantal uitleningen steeg met negen procent. Verenigingen, (muziek)scholen en het sociaal cultureel werk maken ongeveer tweederde deel uit van het klantenbestand. De andere uitleningen wordt via medewerkers van Kunstgebouw voor het werkveld ingezet. Het merendeel van de uitleningen betreft van oudsher muziekinstrumenten. De collectie digitale media is de afgelopen jaren uitgebreid en wordt veel gevraagd. De helft van de totale collectie (muziekinstrumenten, licht- en geluidsapparatuur en media) is in de regel uitgeleend. Hoewel de popsets steeds minder worden gevraagd, is de belangstelling voor het meer exotische slagwerk – djembé's, conga's, bongo's – enorm. Het afgelopen jaar werden drie kisten met Zuid-Afrikaans slagwerk aangeschaft en aangevuld met een instructie op video.

Evenementen

Naast activiteiten voor speciale doelgroepen zoals jeugd en jongeren of vanuit een specifieke discipline, zijn er projecten van Kunstgebouw die zich richten op een breed publiek, soms in een regio, soms vanuit een bepaald thema. Voor een aantal van deze projecten was 2002 een overgangsjaar gericht op afronding van eerder in gang gezette activiteiten of juist ter voorbereiding van zaken die pas in 2003 zichtbaar worden.

KLEURRIJKE WIJKEN *Kleurrijke Wijken* is een cultureel project dat wijkbewoners door middel van kunst en cultuur betreft bij het sociale en culturele leven van hun wijk. Dit project is op initiatief van de provincie Zuid-Holland tot stand gekomen. Het is gestart in 2002 en vindt tot en met 2004 plaats in zes Zuid-Hollandse gemeenten. De gemeente, lokale instellingen en organisaties, bewoners en Kunstgebouw bekijken samen wat een bepaalde wijk samenhangend en uniek maakt en hoe de verschillende achtergronden bij elkaar gebracht kunnen worden in activiteiten. Deze samenwerking dient een bijdrage te leveren aan een grotere betrokkenheid en samenhang tussen wijkbewoners, gemeente en instellingen op het gebied van kunst en cultuur.

Kleurrijke Wijken startte op 15 september op de Markt in Gouda met het *Teranga Festival*, een festival waarin de culturen van alle Gouwenaren centraal stonden. Er was een markt met verkoop van waren uit verschillende landen, verschillende hapjes en drankjes, workshops, een expositie en veel muziek. Het *Teranga Festival* werd geheel in stijl door wethouder Warners van Cultuur geopend en door SPPAR (Stichting Provinciaal Platform Antiracisme Zuid-Holland) georganiseerd. Er waren 150 actieve deelnemers en 15.000 bezoekers.

Precies een week later vond op kleinere schaal in de Goudse Raambuurt een kookmanifestatie plaats. Aanleiding voor deze kookmanifestatie was het ver-

schijnen van het kookboek *De wereldkeuken gezien vanuit de Raam*. Op initiatief van buurthuis De Speelwinkel hebben buurtbewoners van de Raam recepten aangeleverd en zijn er vele achtergrondverhalen van bewoners in het boek opgetekend. Het eerste exemplaar van het kookboek werd tijdens de kookmanifestatie op de Raam uitgereikt door burgemeester Cornelis van Gouda aan de oudste bewoner van de wijk. Tijdens de kookmanifestatie kon men alvast proeven van een aantal gerechten uit het kookboek. De twee andere projecten van *Kleurrijke Wijken* Gouda, *Boughaz* (een videoproject over drie generaties Marokkanen) en *Le canard à l'orange*, (een film die ingaat op de veelzijdige situatie van jongeren in Gouda) vinden in 2003 plaats.

Ook in de gemeente Naaldwijk heeft inmiddels het eerste project plaatsgevonden. De dorpskern Maasdijk stond in september in het teken van *Grenzeloos*, een ontmoeting tussen bewoners van de dorpskern Maasdijk en woonwagenbewoners van het aldaar gevestigde woonwagenkamp. Onder leiding van de Maasdijkse beeldend kunstenaar Adrie Huisman is hierbij gekozen voor een educatief project met Maasdijkse basisschoolkinderen. Onder leiding van poppenspeelster Damiët van Dalsum hebben groep 1 tot en met 6 poppen en schimmen gemaakt. Groep 7 en 8 onderzochten in samenwerking met landschapsarchitect John Lonsdale hoe het is om 'mobiel' te wonen. Ze lieten via tekeningen hun ideale mobiele woning zien. De resultaten van dit project zijn gepresenteerd op 27 september in het woonwagenkamp. Hoogtepunt van de dag vormde de vertoning van de film die Ellen Klaus vervaardigde van het woonwagenkamp. De film geeft een sfeerbeeld van het kamp en portretteerde sommige van haar bewoners. Een lesbrieff voor groep 7 en 8 van de basisscholen waarin dieper wordt ingegaan op het leven en wonen in een woonwagenkamp sloot *Grenzeloos* af.

De Marokkaanse Theatervoorstelling in Honselersdijk en de activiteiten in Cruysbrouck zullen in 2003 gestalte krijgen.

In 2002 stond Kleurrijke Wijken centraal in Gouda en Naaldwijk, in 2003 zijn dat Delft en Gorinchem en in 2004 is de beurt aan Schiedam en Nieuwerkerk aan den IJssel.

GEZICHTSBEPALEND In het kader van het Actieplan Cultuurbereik honoreerde de provincie Zuid-Holland het project *Gezichtsbepelelend*. In *Gezichtsbepelelend* ofwel *De provincie Zuid-Holland eert haar kunstenaars* staat de kunstenaar en zijn werk centraal. Tot en met het jaar 2004 staat jaarlijks een kunstenaar die werkzaam en/of woonachtig is in Zuid-Holland in het middelpunt van de belangstelling. De provincie Zuid-Holland brengt hiermee een aansprekende kunstenaar onder de aandacht van een breed en nieuw publiek. Naast het ontwikkelen en presenteren van nieuw werk heeft de educatie een belangrijk aandeel. Voor de eerste editie is gekozen voor de fotograaf Carel van Hees.

WATERLANDGOEDEREN Kunstgebouw werd in de zomer van 2002 betrokken bij een zeer actueel Nederlands onderwerp: water en waterbeheersing. De provincie Zuid-Holland vroeg Kunstgebouw om een kunstconcept dat een toekomstbeeld geeft bij het begrip *Waterlandgoederen*. Hierbij diende Kunstgebouw een bijdrage te leveren aan de vraag op welke wijze een waarborg van een kwaliteit van leven (wonen, werken, recreëren, instandhouding cultureel erfgoed) tot stand gebracht kan worden indien er sprake is van ondergelopen land. De bijdrage dient ook antwoord te geven op de vraag op welke concrete wijze een invulling gegeven kan worden aan meervoudig ruimtegebruik. De resultaten zullen in het voorjaar van 2003 onder andere aan de provincie Zuid-Holland gepresenteerd worden.

CULTURELE SAMENWERKING ROTTERDAM EN DE REGIO Met de aanbieding van het eindverslag aan de provincie Zuid-Holland en de zeventien participerende gemeenten werd in februari 2002 het project *Havens & Heerlijkheden*, als onderdeel van Rotterdam 2001, Culturele Hoofdstad van Europa, officieel afgesloten. Op verzoek van de provincie Zuid-Holland heeft Kunstgebouw in samenwerking met de Rotterdamse Kunststichting en Rotterdam Festivals onderzocht in hoeverre er mogelijkheden zijn om de samenwerking

tussen de stad Rotterdam en de regio, zoals deze heeft plaatsgevonden tijdens *Havens & Heerlijkheden*, voort te zetten. De provincie Zuid-Holland wil, analoog aan hetgeen zij doet met de stad Den Haag, de samenwerking tussen de stad Rotterdam en de regio versterken en geïnventariseerd zien op welke wijze dit gestalte moet krijgen en aan welke voorwaarden een dergelijke samenwerking moet voldoen. De bevindingen en conclusies zijn opgetekend in een notitie getiteld *Culturele samenwerking tussen de stad Rotterdam en de regio* die medio december door Kunstgebouw is aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Zuid-Holland.

OP STRAAT *Op Straat* 2003-2004 is een nieuw kunstproject voor en door jongeren van twee woonwijken in Gorinchem. Het wordt georganiseerd in het kader van het Actieprogramma Cultuurbereik. De gekozen wijken ogen gesloten en er is veel hoogbouw aanwezig. Kunstgebouw heeft theatermakers Pol Eggermont en Mechtild Prins van Het Lokaal gevraagd een project te ontwikkelen waarin het leven dat zich in die flats achter de gevels afspeelt op straat zichtbaar gemaakt wordt. Onder begeleiding van Het Lokaal verzamelen jongeren van 12 tot 20 jaar door ontmoetingen met andere bewoners uit de wijk hun materiaal. Daardoor zullen de verschillende culturen uit de wijk zichtbaar worden. De centrale vraag binnen het kunstproject is hoe jongeren tegen de wijk aankijken, hoe zij hun eigen woonomgeving zien.

Drie verschillende hoogbouwflats zijn bij het project betrokken. Bij elke flat richten de jongeren zich op een andere discipline: fotografie, tekstschrijven of compositie. De voorbereidingen voor dit project hebben plaatsgevonden in 2002, de uitvoering start begin 2003.

Beeldende kunst en vormgeving

STIMULERING EN VOORLICHTING Kunstgebouw verstrekke in het kader van de provinciale taakstelling in 2002 adviezen met betrekking tot beeldende kunstactiviteiten en beeldende kunst in de openbare ruimte aan een twintigtal gemeenten. Kunstgebouw biedt bijvoorbeeld hulp bij het aanvragen van subsidie bij de provinciale adviescommissie Beeldende Kunst en Vormgeving of woont als waarnemer vergaderingen bij. In sommige gevallen heeft dit geleid tot daadwerkelijke betrokkenheid van Kunstgebouw bij projecten en verzorgde zij de begeleiding daarvan.

Kunstgebouw kent ook een zelfstandige adviespraktijk met betrekking tot kunst in de openbare ruimte. Met een groot aantal gemeenten zijn overeenkomsten gesloten waarbij Kunstgebouw als conceptontwikkelaar en/of projectleider functioneert voor projecten op dit gebied. Kunstgebouw streeft het doel na om het (gemeentelijke) beleid te bevorderen ten aanzien van opdrachtverlening aan kunstenaars.

Een voorbeeld is het in ontwikkeling zijnde gebied De Venen, gelegen in het grensgebied van Utrecht en Zuid-Holland. De beeldende kunst krijgt een volwaardige rol bij de inrichting en vormgeving van dit gebied. Voor het kunstproject *Zijn er zangsporen in de Venen* zijn kunstenaars en bewoners uit dit gebied gevraagd plaatsen met een bijzondere betekenis te noemen. Een betekenis die te maken kan hebben met de schoonheid van de omgeving, de geschiedenis, buitengewone ontmoetingen of een spirituele lading. Deze plaatsen zijn opgenomen in een nieuwe landkaart met een eigen specifieke topografie. De kaart waarin het culturele vermogen van de Venen tot uitdrukking komt, gaat een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van het gebied.

Namen van gemeenten die in 2002 advies en/of informatie hebben ingewonnen: Albrandswaard, Bergschenhoek, Berkel en Rodenrijs, Bernisse, Capelle aan den IJssel, Cromstrijen, Gorinchem, Katwijk, Krimpen aan den IJssel,

Leiderdorp, Leidschendam, Liemeer, Lisse, Moordrecht, Noordwijk, Rijswijk, Sliedrecht, Vlist, Voorschoten, Wateringen, Zevenhuizen.

DOCUMENTATIECENTRUM BEELDEND KUNSTENAARS Het documentatiecentrum werd evenals in voorgaande jaren veel geraadpleegd door tal van instellingen, gemeenten, particulieren en door de medewerkers van Kunstgebouw zelf. De selectieprocedure om als beeldend kunstenaar toegelaten te worden tot het documentatiebestand werd gewijzigd. Aan de hand van een puntenwaardering is er op de volgende drie criteria getoetst: de beroepsopleiding, de marktgerichte activiteiten en de erkenning van het kunstenaarschap door derden. In tegenstelling tot vroeger is het beeldmateriaal pas in twijfelgevallen doorslaggevend. De digitalisering van het documentatiebestand is in de eindfase beland en zal in 2003 in gebruik worden genomen.

Op de website www.kunstenaarszuidholland.nl is van elke kunstenaar drie afbeeldingen van diens werk te zien. Een samenwerkingsverband van tien grootstedelijke kunstinstellingen, dat is vastgelegd in een convenant, heeft gewerkt aan de realisatie van een website die een landelijk, overkoepelend documentatiebestand beeldend kunstenaars ontsluit. De presentatie van deze site www.kunstenaars.nu zal in april 2003 plaats vinden.

MET ANDERE OGEN Met de jaarlijkse kunstmanifestatie *Met Andere Ogen* beleven nieuwe doelgroepen in de provincie Zuid-Holland de vele aspecten van het culturele erfgoed, benaderd vanuit de beeldende kunst. In 2002 hebben de gemeenten Schiedam, Vlaardingen en Alphen aan den Rijn deelgenomen aan deze manifestatie. In Schiedam is een aantal foto's van het Gemeentearchief, met straatbeelden uit de jaren vijftig en zestig als uitgangspunt genomen. Inwoners van Schiedam en drie professionele fotografen zijn gevraagd om hun stad te fotograferen. Het resultaat is drie series van tien foto's, die afgedrukt zijn als affiches. De affiches hebben op verschillende plaatsen in de openbare ruimte van

Schiedam gehangen. De tijdelijk in Vlaardingen gevestigde dependance van Museum Boijmans van Beuningen was de aanleiding om de bewoners van Westwijk aan het werk te zetten. Tijdens een workshop onder leiding van de fotograaf Eric van Straaten kregen de bewoners de gelegenheid om te reageren op de tentoonstelling *Smakelijk Eten* door iets aan te leveren over eetcultuur. De resultaten van de workshop zijn in een schaduwexpositie getoond in 'De Strip', het project van Jeanne van Heeswijk in Westwijk.

In Alphen aan den Rijn is de plaatselijke archeologie, waarin de Romeinse tijd en de Middeleeuwen erg belangrijk waren, gekozen als vertrekpunt. Drie kunstenaars zijn gevraagd om werk te maken dat in gaat op dit aspect van het culturele erfgoed van Alphen aan den Rijn.

ZUID-HOLLANDSE VORMGEVINGSPRIJS In de Waag in Leiden was onder de titel *Zuid-Hollandse Nieuwe!* een tentoonstelling ingericht met het werk van twaalf jonge vormgevers die genomineerd waren voor de Zuid-Hollandse Vormgevingsprijs 2002. Het concept en de uitvoering van de tentoonstelling werd verzorgd door Daf-architecten; de grafische vormgeving was in handen van 'Made in Holland'. De Zuid-Hollandse Vormgevingsprijs wordt jaarlijks door de provincie Zuid-Holland uitgereikt aan talentvolle academieverlaters van de afstudeerrichtingen audiovisuele vormgeving, architectonische vormgeving, grafische vormgeving en mode/textiele vormgeving van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en de Willem de Kooning Academie in Rotterdam. Er zijn vier stimuleringsprijzen uitgereikt. De winnaars in 2002 waren Dirk Roosenburg, Debora Reis, Rianne Petter en Hamid Ed-Dakhissi, hier vermeld in dezelfde volgorde als de afstudeerrichtingen. Kunstgebouw organiseerde de Zuid-Hollandse Vormgevingsprijs dit jaar in samenwerking met het CBK Leiden.

TOP 2020 In januari 2002 hebben op het 'Plein der vergezichten' in het kader van het project *Top 2020* deskundigen en betrokkenen voorkeuren uitgesproken

voor tien onderwerpen aangaande de inrichting van de ruimte in de provincie Zuid-Holland in de toekomst. In deze onderwerpen neemt de ruimtelijke ontwikkeling in de provincie Zuid-Holland in al haar facetten een belangrijke plaats in, zoals bijvoorbeeld het meervoudig ruimtegebruik, de infrastructuur, de leefbare kernen, de toekomst van de landbouw en het waterbeheer, als ook de rol van de provincie daarin.

Kunstgebouw gaf MVRDV, het architectencollectief uit Rotterdam, de opdracht voor het ontwerpen van een multimedia-installatie 'The Regionmaker' waarin de thematiek van de Top 2020 op een indringende en dynamische wijze tot uitdrukking is gebracht. Deze werd getoond tijdens het slotdebat in november. De installatie is op cd-rom gezet en zal worden uitgereikt aan alle deelnemers van het project.

ZUID-HOLLANDSE WATERDAGEN 2002 De provincie Zuid-Holland wil zich door het organiseren van de *Zuid-Hollandse Waterdagen* met nadruk profileren als waterprovincie. Dit evenement rond het centrale thema water, werd in 2002 voortgezet en had als doel inwoners van de provincie erop te wijzen dat een bewuste omgang met water voor hen van groot belang is. Daarnaast poogde de provincie met de activiteiten de aandacht van veel waterliefhebbers te krijgen waardoor zij Zuid-Holland als recreatieve bestemming zouden kiezen.

Een beeldende kunstopdracht moest op geheel eigen wijze een bijdrage leveren aan de gewenste status van waterprovincie. De kunstenaar Erick de Lyon ontwierp een zilveren penning die het waterpeil van Zuid-Holland dan wel de ligging onder de zeespiegel van Zuid-Holland op 'kunstzinnige' wijze verbeeldt. De penning zal worden uitgereikt aan personen, organisaties of instanties die veel werk verzetten op het gebied van watereducatie, behoud van schoon water of op planologisch cultuurgebied. De zilveren penning 'Het Laagste punt van Nederland' heeft aan één zijde in het hart een kruis en aan de andere kant een inslag, alsof men met de vinger in de klei heeft gedrukt om iets aan te wijzen. Aan de rand is

de tekst geslagen 'het laagste punt van Nederland 6,74 meter onder N.A.P.'. De penning heeft een doorsnede van 38 millimeter en een gewicht van 41 gram. Zij is geslagen bij Sertons International b.v./ Muntpost.

EXCURSIE KUNST IN DE OPENBARE RUIMTE In september zijn beleidsmedewerkers van de kleinere gemeenten op initiatief van Kunstgebouw en Bureau Cultuur van de provincie Zuid-Holland langs een aantal zeer geslaagde kunstwerken in de openbare ruimte gereden, met als doel het beleid te stimuleren ten aanzien van beeldende kunst in de openbare ruimte.

WEBSITE KUNSTINZUIDHOLLAND.NL Steeds meer gemeenten zijn geïnteresseerd in het ontwikkelen van een opdrachtenbeleid met betrekking tot de kunst in de openbare ruimte. Met deze belangstelling neemt ook de vraag om informatie en documentatie van voorbeeldprojecten en activiteiten op het gebied van kunst en openbare ruimte toe. Kunstgebouw heeft, in opdracht van de provincie Zuid-Holland een website over kunst in de openbare ruimte van kleine en middelgrote gemeenten ontwikkeld. Deze website bevat informatie over een selectief aantal kunstprojecten die op verschillende wijzen de toepassing van kunst en openbare ruimte laten zien. Er wordt veel beeldmateriaal getoond waarbij de nadruk ligt op de ruimtelijke ervaring van het kunstwerk in de omgeving. Voorts is er aandacht voor de procedures en de mogelijke problemen en oplossingen die gepaard gaan met de activiteiten op dit gebied. De website heeft niet de pretentie een volledig gedocumenteerd beeld te geven van alle gerealiseerde kunstprojecten in de provincie. Door het bekijken van de website hopen wij zowel gemeenten als particuliere instellingen een handreiking te doen bij het initiëren van een nieuw kunstproject. Naast de website www.kunstinzuidholland.nl die vanaf maart 2003 te bezoeken zal zijn, wordt ook in maart 2003 de publicatie *2 x 180°; Kunst in de openbare ruimte van Zuid-Holland* uitgebracht. Dit boekwerk dient als naslagwerk.

Kunsteducatie Basisonderwijs

In dit jaarverslag zijn de activiteiten van het Kunstmenu, waarbij leerlingen van het primair onderwijs kennismaken met professionele kunst, apart beschreven vanaf pagina 22. In de dagelijkse praktijk zijn er uiteraard tal van dwarsverbanden in het begeleiden van scholen in alle aspecten van kunsteducatie.

Kunstgebouw wil, in samenwerking met de scholen, de kwaliteit van de expressievakken verbeteren. Uitgangspunt daarbij is leerlingen in contact brengen met allerlei vormen van kunst waarbij in ieder geval voldaan moet worden aan de kerndoelen. Naast vergroting van kennis en vaardigheden gaat het nadrukkelijk ook om attitudevorming en inspiratie. Weliswaar is er een jaarlijks aanbod, maar de scholen zijn vrij in hun keuze van activiteiten: de werkwijze is vraaggericht. Omdat geen school hetzelfde is, snijden we in overleg met de klant de activiteiten op maat.

Evenals voorgaande jaren ontvingen de scholen in het voorjaar twee brochures: *Na- en bijscholing* en *Projecten en lespakketten*. De workshops Kinderboekenweek werden via een afzonderlijke mailing aangeboden. Ook in 2002 moesten al in oktober projectaanvragen voor het schoolseizoen 2002-2003 op een wachtlijst geplaatst worden.

PROJECTEN EN LESPAKKETTEN De vraag naar projecten en lespakketten blijft onveranderd groot. Nieuw in het projectaanbod zijn twee audiovisuele projecten: *Spiegelbeeld* en *Een prentenboek komt tot leven*. In *Spiegelbeeld* gaan kinderen hun eigen spiegelbeeld fotograferen. In het andere project maken kinderen van groep 3 tot en met groep 5 een video bij de prenten van een boek van Max Velthuis. *Wereldliedjes* en *Oriëntaals slagwerk* zijn nieuwe muziekprojecten waarbij de leerlingen naar een presentatie toewerken. Deze pakketten

zijn dit schooljaar respectievelijk al twintig en negentien keer aangevraagd. *Een beetje klassiek* is een laagdrempelig project waarbij leerlingen kennis maken met klassieke muziek en dit op allerlei manieren verwerken. Ook zijn er twee nieuwe interdisciplinaire projecten in het aanbod verschenen: *Een videogedicht* (groep 5 tot en met 8), waarbij leerlingen een gedicht maken dat bij een aangeboden voorwerp past. Dit gedicht wordt door de leerlingen voorgedragen en door hen op video gezet, waarbij speciaal wordt gelet op camerastandpunt, belichting en inzoomen. Voor de onderbouw is het muziek/dramaproject *Hans en de Gans* ontwikkeld, gebaseerd op het verhaal van Niels Holgersson. Het project wordt afgesloten met een voorstelling door alle leerlingen. Het is dertien keer aangevraagd.

Poëzie om naar te kijken is een nieuw literair lespakket met als inspiratiebron de Poëzieposters van Plint. Leerlingen leren zelf dichten en denken ook na over vormgeving van hun gedicht. Ze ontwerpen poëzieposters bij hun eigengemaakte gedichten en daar komt uiteindelijk een tentoonstelling van. De wervingsposter van de tentoonstelling wordt met de hele klas gemaakt. *Mijn wereld* is een van de nieuwe lespakketten beeldende kunst. Leerlingen koppelen onderwerpen van hun belevingswereld aan beeldende kunst met hetzelfde onderwerp van beroemde meesters als Vincent van Gogh, Kees van Dongen, Frida Kahlo en anderen. De lespakketten zijn zo opgebouwd dat leerkrachten na een introductie er zelfstandig mee kunnen werken.

CURSUSSEN Inhoudelijk zijn de cursussen voor leerkrachten zodanig, dat de ideeën die worden aangereikt direct in de praktijk kunnen worden toegepast. Op deze manier komt een relatief groot aantal leerlingen met kunst in aanraking. De cursussen worden op vastgestelde data aangeboden op de eigen locatie van Kunstgebouw in Rijswijk. In 2002 hebben elf cursussen plaatsgevonden. Gitaar-cursussen en de dramamodules vinden veel aftrek. Ook dit jaar hadden weer hele schoolteams zich ingeschreven voor een bepaalde cursus zodat deze op de

school kon worden gegeven. Soms nam een plaatselijk directeur het initiatief om collega's van scholen in de buurt te interesseren.

WORKSHOPS De vraag naar workshops in het kader van studiedagen voor leerkrachten breidde zich uit. Deze studiedagen worden vaak georganiseerd voor clusters van scholen. Zo werkten consultants onder meer mee aan een studiedag voor het Jenaplanonderwijs regio Zuid-Holland-West, waarbij de opening verzorgd werd door Kunstgebouw en er twintig verschillende workshops gegeven werden. Voor de scholen op Goeree-Overflakkee vonden er workshops dans, audiovisueel en drama plaats en de gemeente Nederlek organiseerde een studiedag over muziek, beeldende kunst, dans en audiovisuele vormgeving voor het onderwijs in haar gemeente. Op een studiedag voor leerkrachten in het gereformeerd onderwijs, georganiseerd door GOLV (Gereformeerde Onderwijzers en Leraren Vereniging) werd door een consultant workshops muziek gegeven aan 120 deelnemers.

KINDERBOEKENWEEK Dit jaar was het onderwerp van de kinderboekenweek *Ay Ay Kapitein*, ofwel alles wat te maken heeft met het leven op, in en rond de zee. Ook dit jaar is er een projectboek en een cd gemaakt met lessen en liedjes voor onder-, midden- en bovenbouw in een aantal disciplines. Samen met de bibliotheken worden er bijeenkomsten voor leerkrachten georganiseerd. Deze bijeenkomsten starten met een korte act ter introductie op het thema en ter inspiratie voor eigen acts, gevolgd door workshops waarin consultants ingaan op de opzet en inhoud van projectboek en cd. Bibliotheekmedewerkers bespreken een aantal boeken en geven nog informatie over lokale activiteiten. De workshops ter introductie van het lesmateriaal waren in 2002 weer een groot succes, zo blijkt uit de grote opkomst en de evaluatie. Op zeventien plaatsen werden workshops gegeven. Het aantal deelnemers (1285) was al weer groter dan vorige jaren, daarnaast is er nog 145 keer extra materiaal aangevraagd.

De workshops vonden plaats in: Alphen aan den Rijn, Bodegraven, Dordrecht, Gorinchem, Gouda, Hellevoetsluis, Wassenaar, Leiden, Middelharnis, Naaldwijk, Nieuwerkerk aan den IJssel, Oud-Beijerland, Lisse, Schiedam, Spijkenisse, Zoetermeer en Zwijndrecht.

TEAMBEGELEIDING Teambegeleiding wordt vooral gevraagd bij het invoeren van methodes. In sommige gemeenten is sterke interesse voor teambegeleiding op het gebied van muziek. Vorig jaar werd al gesignaleerd dat de vraag naar structurele teambegeleidingen afneemt. Die trend zette in 2002 door. Daarvoor in de plaats zagen we een grotere vraag naar workshops op studiedagen van scholen.

OVERIGE ACTIVITEITEN Met een school in Lekkerkerk hebben we contact in het kader van het *Wanitaproject*, een vorm van vernieuwend onderwijs gebaseerd op de principes van authentieke kunsteducatie. Voor dit project zal het echte werk pas in 2003 beginnen. Ook werden er, verspreid over de provincie, workshops drama, beeldend, dans en muziek aangeboden, bedoeld voor medewerkers van de Brede School.

De in de provincie werkzame vakleerkrachten beeldend en muziek zijn uitgenodigd voor bijeenkomsten onder leiding van een consultant van Kunstgebouw. Het doel van de bijeenkomsten is om elkaar op vakgebied bij te praten, van elkaar te leren en bij te scholen. Dit jaar stond bij muziek 'dans' centraal.

BEREIK Het aantal scholen dat met deze activiteiten is bereikt bedraagt vijfhonderd. De spreiding is nagenoeg maximaal: we werken in alle (sub)regio's en in alle gemeenten (met uitzondering van één kleine gemeente).

DE BARON VAN MÜNCHHAUSEN Een behoorlijk aantal scholen voor primair onderwijs speelt met enige regelmaat een theateervoorstelling met en voor alle leerlingen met als publiek ouders, grootouders en andere belangstellenden. Kunstgebouw

verzorgt op aanvraag en binnen haar mogelijkheden materiaal en begeleiding. Als vervolg op het succesvolle *Op zoek naar het wonderkruid*, dat door vijftig basisscholen de afgelopen jaren op de planken is gezet en als pakket is overgenomen door een aantal collega-instellingen, is nu het theaterproject *De baron van Münchhausen* ontwikkeld van dezelfde auteurs en samenstellers. In de opzet van het project staat opnieuw de verscheidenheid aan presentatievormen centraal. Dat vraagt in het geval van *De baron van Münchhausen* om een bijzonder achterdoek, dat de verschillende presentatievormen mogelijk maakt. Door een grote financiële bijdrage van *Fonds 1818* heeft Kunstgebouw een decorframe kunnen laten ontwikkelen, dat flexibel inzetbaar is en een professioneel achterdoek zal zijn voor weer een groot aantal mooie voorstellingen.

ZIZIZ In januari 2002 startte het project *ZiZiZ*, Zin in Zingen in Zuid-Holland, een zangproject voor de groepen 6, 7 en 8. Speciaal voor dit project liet Kunstgebouw acht liedjes in popmuziekstijl schrijven. 120 Leerkrachten van 68 Zuid-Hollandse basisscholen hebben deelgenomen aan een twee uur durende workshop. Naast het liedboek en de cd met de liedjes kregen de deelnemers tijdens deze workshops ook advies over het zingen met hun eigen groep en informatie over de *ZiZiZ*-zangwedstrijd.

In totaal zijn er bijna vijftig videobanden opgestuurd naar Kunstgebouw, afkomstig van éénendertig Zuid-Hollandse basisscholen. Elke inzending werd beoordeeld op zangkwaliteit en presentatie. De acht besten werden uitgenodigd deel te nemen aan de *ZiZiZ*-finale op dinsdag 4 juni in Jeugdtheater Hofplein te Rotterdam. De locatie blijkt uitstekend geschikt te zijn voor een dergelijk festijn. De optredende artiest tijdens het juryberaad was Jody Bernal en de finale werd gepresenteerd door Jeroen Kramer, jarenlang één van de presentatoren van het jeugdprogramma 'Het Klokhuis'. Winnaar van *ZiZiZ* 2002 is geworden groep 6 van de Westwoudschool te Zoeterwoude. Deze groep is automatisch deelnemer aan de finale van *ZiZiZ* 2003.

DE LEVENSKIST Onder de titel *De Levenskist* hebben leerlingen van groep 7 en 8 van achttien basisscholen in Zuid-Holland in het schoolseizoen 2001-2002 meegedaan aan een kunstzinnig project rondom het thema afscheid nemen en doodgaan. Het project startte met een professionele theatervoorstelling op school. Deze voorstelling 'Huilen mag, lachen ook' werd in opdracht ontwikkeld en gespeeld door Marij van den Heuvel Theaterproducties. Vervolgens gingen de leerlingen hun eigen 'levenskistje' vullen en vormgeven. Met behulp van kunstzinnige middelen geven de leerlingen daarbij vorm aan hun eigen gevoelens en opvattingen over afscheid nemen. Verhalen, gedichten, tekeningen en voorwerpen kregen hierin een plek. Nadien presenteerden de leerlingen hun kistjes aan elkaar en deelden hierbij elkaars meningen en opvattingen en leerden zo afscheid nemen een plekje te geven in hun leven. Iedere school rondde het project op eigen wijze af.

Op 28 mei 2002 vond de provinciale afsluiting plaats op begraafplaats Nieuw Eykenduynen te Den Haag. Er was een tentoonstelling van een groot aantal levenskistjes. Ook was er een kort programma gepresenteerd door de acteur René Groothof. Gedeputeerde Houtman van de provincie opende deze slotbijeenkomst.

Dit project heeft veel publiciteit getrokken, zowel landelijk (Jeugdjournaal, Gezondheidsplein, Radio 1, Algemeen Dagblad, NRC), als regionaal (Radio West, Haagsche Courant). Daarnaast besteedde een groot aantal vakbladen en tijdschriften (o.a. Cultuur & School, Het Onderwijsblad) aandacht aan *De Levenskist*.

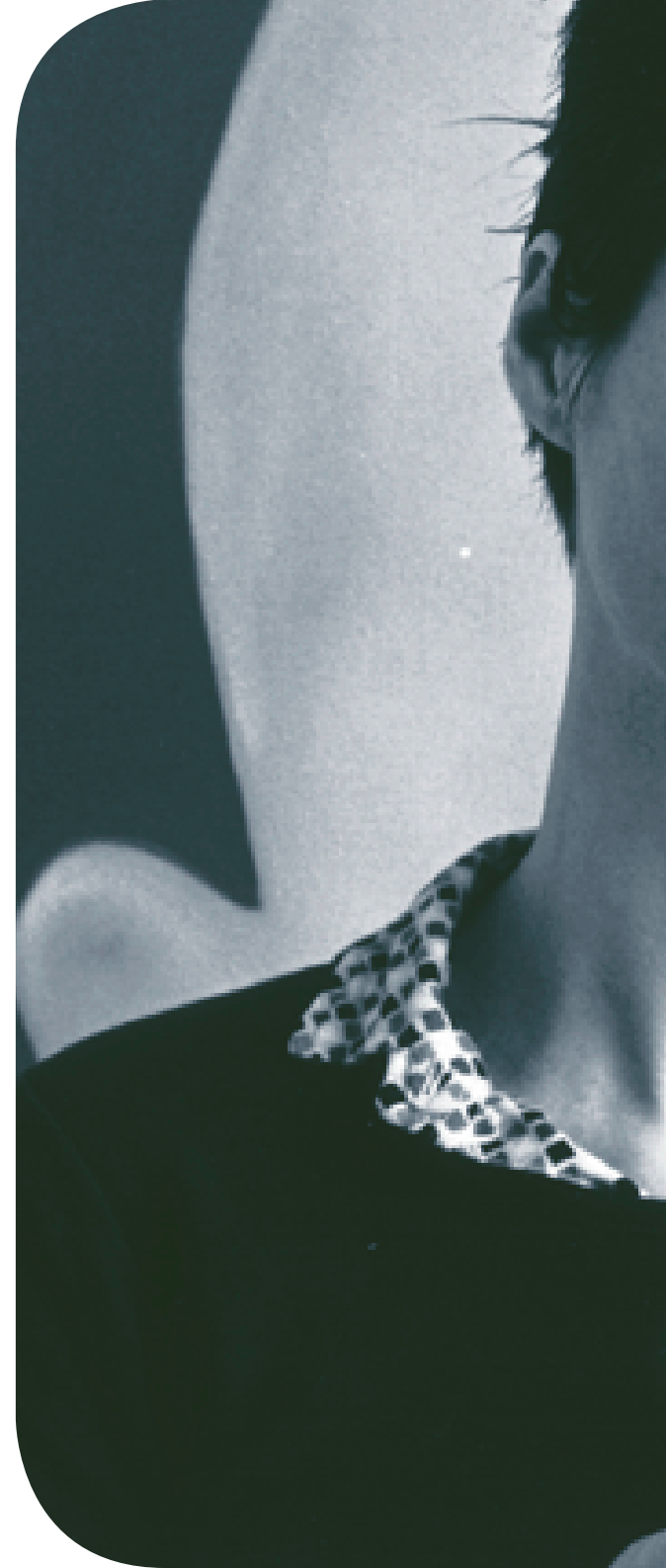
Initiator en hoofdsponsor van het project was Yarden, Uitvaartverzekering- en verzorging.

HELDENKAST *De Heldenkast* is een initiatief van Kunstgebouw in samenwerking met de Landelijke Onderwijs Werkgroep Asielzoekerskinderen in Centra (LOWAC). De kast is primair ontwikkeld als inspiratiebron en hulpmiddel voor

leerkrachten van basisscholen voor asielzoekerkinderen. Het belangrijkste kenmerk van deze scholen is dat de leerlingen sterk verschillende culturele achtergronden hebben, ieder een andere moedertaal heeft en ieder zijn of haar geheel eigen (vlucht)geschiedenis heeft gekoppeld aan een veelal onduidelijke verblijfs-status. *De Heldenkast* blijkt overigens ook op meer reguliere scholen heel goed te functioneren.

De Heldenkast gebruikt kunstzinnige middelen en werkvormen voor taalstimulering. *De Heldenkast* sluit aan bij recente opvattingen over taalonderwijs en is in veel educatieve situaties inzetbaar. In die visie leer je taal het beste door woorden te plaatsen in een context: een verhaal. Een verhaal dat je meeneemt, dat je boeit en dat je uitnodigt tot reageren, tot vragen. In die opvatting is het essentieel dat de kinderen meegaan in het verhaal, ook als ze de taal niet of nauwelijks kunnen verstaan. Vertelplaten, geluiden en rekvisieten maken het mogelijk het verhaal op veel verschillende manieren te vertellen. Het verhaal komt zo tot leven. De kinderen maken het zich eigen door te zingen, door te tekenen, door te spelen en door te bewegen. Daardoor ontstaan er varianten en nieuwe verhalen.

In juni 2002 zijn de eerste 30 heldenkasten gepresenteerd op een landelijke studiedag in Ede, ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het LOWAC. Demissionair staatssecretaris van Onderwijs Karin Adelmund nam symbolisch het eerste exemplaar in ontvangst. Een presentatie in november 2002 trok nog circa 40 geïnteresseerden. Naar aanleiding van deze presentatie zijn nog twaalf heldenkasten verkocht.

Kunstmenu

Kunstmenu stelt leerlingen van het primair onderwijs in de provincie Zuid-Holland in staat om kennis te maken met alle vormen van professionele kunst. Voor de leerlingen en leerkrachten van groep 1 tot en met 8 staan voorstellingen, concerten, films en tentoonstellingen op het programma. Iedere leerling bezoekt per schooljaar een van de bovengenoemde activiteiten. Daarbij is een opbouw te zien van kunst in de klas naar kunst in of vlakbij school voor de jonge kinderen, tot bezoek aan bioscoop en theater voor de oudere kinderen.

Uit het landelijk aanbod worden kunstproducten geselecteerd op basis van geschiktheid voor de scholen in onze provincie. Hierbij wordt Kunstgebouw geadviseerd door een commissie bestaande uit leerkrachten afkomstig uit een aantal deelnemende gemeenten die regelmatig jeugdtheatervoorstellingen bezoeken.

Bij elk kunstproduct in Kunstmenu verzorgt Kunstgebouw educatief materiaal voor de leerkrachten. Hiermee wordt bereikt dat de voorstellingen en tentoonstellingen niet op zichzelf staande incidenten zijn, maar deel worden van het geheel aan kunstzinnige oriëntatie binnen de school. Daartoe neemt Kunstgebouw educatief materiaal over van collega-instellingen, of direct van de producenten. Tevens ontwikkelen consultants van Kunstgebouw zelf educatief materiaal bij voorstellingen en tentoonstellingen binnen Kunstmenu. Het materiaal sluit bovendien aan bij de kerndoelen zoals die door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen zijn opgesteld.

KUNSTMENU GROEIT Kunstmenu groeit nog steeds. Er is gekozen voor een geleidelijke groei van het aantal Kunstmenu-gemeenten. Inmiddels worden in 28 gemeenten, 273 scholen en 53.000 leerlingen bereikt. In totaal hebben er dit jaar 26 producties gespeeld met 469 speelbeurten. Dat zijn circa 23 voorstellingen per week. Er zijn elf tentoonstellingen ingezet, waarbij 27 introducties en

workshops en 176 gastlessen gegeven zijn. De provinciale subsidie dekt de organisatiekosten, terwijl de programmeringskosten door de scholen en gemeenten worden gedragen. De groei van het aantal gemeenten doet dus ook de kosten van de organisatie stijgen. Om kwaliteit in coördinatie en uitvoering te garanderen is een aanvraag voor extra formatie gehonoreerd door de provincie Zuid-Holland.

De provincie Zuid-Holland heeft bovendien een extra subsidieaanvraag voor 2002 gehonoreerd om de discipline literatuur in Kunstmenu uit te breiden en te verdiepen van literaire projecten naar verteltheater. In totaal hebben 11.000 leerlingen genoten van verschillende verteltheatervoorstellingen, die mede door deze subsidie gerealiseerd zijn.

Kunstmenu vindt plaats in: Alkemade, Alphen aan den Rijn, Binnenmaas, Bodegraven, Boskoop, Brielle, Dirksland, Goedereede, Hellevoetsluis, Jacobswoude, Katwijk, Korendijk, Leerdam, Liemeer, Lisse, Middelharnis, Monster, Naaldwijk, Nieuwkoop, Noordwijk, Pijnacker-Nootdorp, Rijnwoude, 's Gravenzande, Ter Aar, Waddinxveen, Warmond, Wassenaar, Wateringen.

MADIWODO SIERADEN *Madiwodo Sieraden* is de nieuwe tentoonstelling voor de jongste leerlingen van het primair onderwijs. Drie kunstenaars, Felieke van de Leest, Lucy Sarneel en Rian de Jong zijn geselecteerd voor dit tentoonstellingsproject. *Madiwodo Sieraden* komt als een kastje met vier gesloten gordijntjes in de klas (op maandag, dinsdag, woensdag en donderdag). De leerlingen worden nieuwsgierig gemaakt. De regelmaat en de vanzelfsprekendheid waarmee de kunstwerken (in dit geval sieraden) elke dag van de week aan de orde worden gesteld zorgen voor een werkelijke kennismaking. Bij elke dag worden er suggesties gegeven voor een bijpassende les in de klas. Zo komen de kinderen steeds meer te weten over de sieraden en de ideeën van de kunstenaar.

Bij een bezoek aan een tentoonstelling op een locatie buiten de school wordt in korte tijd naar kunstwerken gekeken. In dit project is het werk van één kunstenaar daarentegen de hele week aanwezig in de klas en kan het een deel worden

van het schoolleven. Aantrekkelijk is ook dat ouders en verzorgers deze kleine tentoonstelling in de klas kunnen komen bewonderen. Op die manier weten zij waar het over gaat als hun kinderen met verhalen over *Madiwodo Sieraden* thuis komen.

Na afloop van de week blijft als herinnering aan deze tentoonstelling een affiche in de klas achter. Zo kan ook op een later moment nog verwezen worden naar de tentoonstelling. De tweede helft van 2002 zijn medewerkers van Kunstgebouw bezig geweest met de opzet en uitvoering van de tentoonstelling. Vanaf januari tot juli 2003 zullen de eerste circa 700 kinderen kunnen genieten van een week lang *Madiwodo Sieraden* in hun klas. De tentoonstelling zal daarna nog vier jaar worden ingezet. De provincie Zuid-Holland honoreerde in het kader van Cultuur & School onze subsidieaanvraag voor ontwikkeling van dit project.

TEVREDENHEIDSONDERZOEK Er is een hoge respons op de evaluatieformulieren die Kunstmenu naar de scholen zendt: in seizoen 2001-2002 is 40% (938 leerkrachten) van de formulieren teruggezonden; dit is nog steeds een stijgende lijn ten opzichte van voorgaande jaren. Door deze hoge respons wordt het gewicht dat we aan de uitkomsten kunnen hechten zwaarder. De waardering van de voorstellingen in Kunstmenu ligt hoog: 84% van de leerkrachten vond zowel de inhoud als de vormgeving van de voorstellingen goed tot uitstekend. Ook hier zien we een stijgende lijn ten opzichte van voorgaande jaren. Wat de introducties betreft is er ook een stijgende lijn: in seizoen 2001-2002 vond 60% van de leerkrachten de opzet en inhoud goed tot uitstekend. 68% van de leerkrachten vond de lesbrief goed tot uitstekend. Hetzelfde beeld zien we ten aanzien van de reacties van leerlingen op de programmering.

NIEUWE STRUCTUUR EN PRIJS KUNSTMENU Op verzoek van een aantal deelnemende gemeenten is de structuur van Kunstmenu verbeterd. Vanaf schooljaar 2003-2004 komt er een tweejarige cyclus binnen de structuur van

Kunstmenu met als belangrijkste voordelen dat Kunstgebouw nu kan garanderen dat iedere leerling door Kunstmenu in aanraking komt met alle kunstdisciplines. Daarnaast is het door de nieuwe structuur eenvoudiger om Kunstmenu inhoudelijk uit te breiden met activiteiten van lokale culturele instellingen.

Vele gezelschappen, impresariaten en theaters hebben hun prijzen meer dan evenredig verhoogd waardoor de prijs per leerling verhoogd is met € 0,30. In die gemeenten waarmee een nieuw contract voor vier jaar wordt aangegaan, wordt de bijdrage € 4,95 per leerling.

KUNSTMENU EN DE PABO Het is belangrijk de toekomstige generatie leerkrachten al tijdens hun opleiding vertrouwd te maken met kunst voor kinderen. Hiermee kunnen zij expertise opbouwen om later kunstontmoetingen op een enthousiaste en zinnige manier op hun eigen school te begeleiden. Investeren in de toekomstige leerkracht brengt kunst en school in de (nabije) toekomst dichterbij elkaar.

Kunstgebouw, Theatergroep Max (voorheen Maccus) en de Ichthus Hogeschool hebben elkaar gevonden in een gefaseerde invoering van een kunstmenu voor de Pabo. De Ichthus, inmiddels Hogeschool In Holland, kent vier vestigingen, te weten in Oegstgeest, Den Haag, Rotterdam en Dordrecht. Het project startte in het seizoen 2002/2003 in Oegstgeest en Den Haag en loopt door tot 2004.

Kunsteducatie Voortgezet Onderwijs

CULTUURTRAJECTEN ONDERBOUW VO Het *Cultuurtraject* is een structuur waarin leerlingen in het Voortgezet Onderwijs regelmatig in aanraking komen met professionele kunstuitingen en ook zelf actief betrokken worden bij kunstzinnige activiteiten. Het *Cultuurtraject* is gericht op samenwerking tussen scholen voor Voortgezet Onderwijs en de culturele instellingen in hun regio. Met het *Cultuurtraject* kan een goede basis gelegd worden voor het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV). Het *Cultuurtraject* vormt een schakel tussen het basisonderwijs en de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

Kunstgebouw heeft een initiërende rol bij het interesseren van gemeenten, scholen en culturele instellingen en Kunstgebouw begeleidt de beginfase. Het is de bedoeling dat de *Cultuurtrajecten* na ruim twee jaar zelfstandig worden. Vele gemeenten en scholen hebben inmiddels het convenant getekend, met andere gemeenten zijn er gesprekken gaande of worden opnieuw aangeknoopt. De kunstinstellingen en bibliotheken zijn bijna altijd zeer enthousiast.

De eerste jaren in de regio Alblasserwaard/Vijf Heerenlanden en de regio Westland kennen bijvoorbeeld een succesvol verloop en kunnen langzamerhand zelfstandig verder gaan. In de regio Rijnstreek is men inmiddels in het tweede jaar beland. Instellingen doen hun uiterste best om een aanbod te presenteren dat uitstijgt boven hun reguliere activiteiten. Ondanks de minimale middelen getroosten de instellingen zich veel tijd en moeite om toch een vraaggericht aanbod te presenteren. In sommige andere regio's zijn de onderhandelingen om het *Cultuurtraject* van de grond te krijgen nog volop gaande. In de Regio Rotterdam-Oost heeft inmiddels de eerste activiteit plaatsgevonden: het rondje cultuur waarbij alle eerstejaars leerlingen bij alle culturele instellingen op bezoek gingen.

Deelnemende regio's: Alblasserwaard/Vijf Heerenlanden, Duin- en Bollenstreek, Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard, Midden Holland, Rijnstreek, Rotterdam, Voorne Putten Rozenburg en Westland.

PLATFORMS CULTURELE EN KUNSTZINNIGE FORMING IN HET VMBO BOVENBOUW

De afgelopen twee jaar hebben zestien VMBO-scholen en zestien steunfunctie-instellingen voor kunsteducatie in Nederland geëxperimenteerd met het vak CKV. Wat in een pilot lukt, hoeft nog niet te lukken als het vak schoolbreed wordt ingezet. Elke derde klas moet vier activiteiten per jaar ondernemen en dat kan soms om wel vijftien klassen gaan. Dat heeft geweldige consequenties voor de organisatie op school en de inzet van de docenten. Daarnaast zal er voor de VMBO'ers in een bepaalde regio voldoende geschikt kunst- en cultuuraanbod vanuit gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde culturele instellingen beschikbaar moeten zijn.

De centrale vraag is dan ook: hoe kunnen scholen en culturele instellingen met deze schaalvergroting omgaan.

Het afgelopen jaar zijn in zes regio's en/of gemeenten in Zuid Holland door Kunstgebouw platforms CKV voor het VMBO opgestart en gecontinueerd. Culturele instellingen vragen om voorbeelden van landelijk overdraagbare werkvormen en modellen van aanbod, waarmee de vraag van het VMBO-onderwijs in het kader van CKV adequaat beantwoord kan worden. Culturele instellingen willen hun artistieke autonomie behouden, terwijl docenten 'greep' willen hebben op wat hun leerlingen aangeboden krijgen.

De gedachte is nu om scholen en culturele instellingen aan elkaar te koppelen in een één op één-relatie. Doel is het ontwikkelen van nieuwe projecten die door andere scholen ook te gebruiken zijn. Vanuit de deelnemende pilotscholen is sterk de wens geuit om naast reguliere kunstproducten juist op zoek te gaan naar toegepaste uitingsvormen die een relatie hebben met de beroepsoriëntatie van de VMBO-leerling en hun vrijetijdsbeoefening.

In het seizoen 2001/2002 is door alle scholen en instellingen in Goeree Overflakkee en Hellevoetsluis/Brielle met groot enthousiasme gereageerd op de te ontwikkelen plannen. In de laatste bijeenkomst in december 2002 zijn alle negen projecten aan alle scholen uitgedeeld. Scholen zullen nu hun keuzes maken en

contact opnemen met desbetreffende instellingen. De projecten zijn qua onderwerp uiteenlopend: *Achter de schermen* van theater de Goote; *Commercial maken* van bibliotheek Hellevoetsluis; *Kennismaken met archief* van streekarchief Voorne Putten; *Korenmolen 't Vliegend Hert*.

Ook in de regio Rotterdam Oost en de regio Westland hebben alle scholen en instellingen positief gereageerd op de uitnodiging voor het oprichten van een platform. In de regio Drechtsteden en de regio Midden Holland is het opzetten van een platform daarentegen weer een wat moeizamer proces.

Deelnemende regio's: Drechtsteden, Goeree-Overflakkee, Voorne-Putten-Rozenburg, Midden Holland, Westland.

PLATFORMS CULTUUREDUCATIE Een platform cultuureducatie is een ontmoetingsplaats voor scholen voor voortgezet onderwijs, culturele instellingen en gemeenten in een bepaalde regio van Zuid-Holland. In alle twaalf regio's van Zuid-Holland zullen platforms worden opgericht. Kunstgebouw en Erfgoedhuis Zuid-Holland opereren hier gezamenlijk. De invoering ervan vindt vanaf 2003 gefaseerd plaats. De twaalf platforms cultuureducatie samen vormen het Zuid-Hollands Netwerk voor Cultuureducatie. Reeds bestaande samenwerkingsprojecten van Kunstgebouw, zoals het Cultuurtraject en het platform CKV-VMBO, zullen worden opgenomen in deze nieuwe structuur.

In een platform worden vraag (uit het onderwijs) en aanbod (van de culturele instellingen) met elkaar gecombineerd. Het platform cultuureducatie is een middel om doelgroep en product met elkaar in contact te brengen. Na enige tijd zal een cultureel aanbod ontstaan voor het voortgezet onderwijs, toegesneden op de vraag van de doelgroep. Dit aanbod krijgt zijn weerslag in een brochure. Op termijn kunnen ook nieuwe educatieve producten of projecten worden ontwikkeld op het gebied van kunst- en erfgoededucatie. Soms zijn dit producten die specifiek voor de regio bestemd zijn, soms zijn de producten geschikt voor gebruik in meer regio's. In het platform cultuureducatie nemen vertegenwoordigers

van scholen voor voortgezet onderwijs deel, vertegenwoordigers van gemeenten in de regio en vertegenwoordigers van de instellingen voor kunst en cultuur. Het platform kiest zelf een voorzitter. De aanstelling van deze voorzitter of coördinator wordt door de provincie goedgekeurd en voor 50% gefinancierd. In alle regio's hebben bijeenkomsten plaatsgevonden zodat in 2003 met alle partijen een convenant getekend kan worden.

Deelnemende regio's: Alblasserwaard/Vijfheerenlanden, Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard, Rijnstreek, Westland.

VERANDER DE RUIMTE *Verander de ruimte* is een architectuurproject voor het VMBO, geïnitieerd door de provincie Zuid-Holland. De bedoeling van het project is leerlingen te laten kennismaken met kunst en vormgeving door ze onder leiding van kunstenaars en architecten bewust te maken van de omgeving. Leerlingen gaan ook actief aan de slag met en in één ruimte in hun school. In 2002 is in samenwerking met het Nederlands Architectuur Instituut, en met extra geld uit het Stimuleringsfonds voor de Architectuur, het leerlingenboek geproduceerd. Dat is een persoonlijk werkboek voor iedere leerling. Twee scholen in Alphen aan den Rijn en Capelle aan den IJssel starten in maart 2003 met het project.

WORKSHOPS De vraag naar workshops is enorm gestegen. Was er vorig jaar nog sprake van vijf scholen die Kunstgebouw de opdracht gaven workshopdagen te regelen, in 2002 is dit aantal gestegen naar 26 scholen. De workshops betreffen onderwerpen als rap, Afrikaanse muziek, Oriëntaalse percussie en dans, Marokkaanse muziek en dans, Jamaicaanse muziek en dans, muziek en dans uit India, streetdance, breakdance, drama, henna tattoo en graffiti. Kunstgebouw kan inmiddels 106 verschillende workshops aanbieden. Uitgangspunt bij het aanbieden van workshops is dat zij een relatie hebben met een kunstdiscipline en leerlingen moeten aanspreken. In het begin van 2002 had Kunstgebouw nog een netwerk van acht docenten, dit aantal is gegroeid naar éénennegentig docenten.

Met name scholen van het VMBO doen een beroep op ons en dragen graag de gehele organisatie (offerte, opties op docenten, inhuren van docenten, contracten, route-beschrijvingen, factureren, etc.) over aan Kunstgebouw.

Mede dankzij het Uitleencentrum zijn wij in staat om ook alle bijhorende instrumenten te verhuren.

ZO GEDACHT ZO GEDICHT Op 21 maart 2002 vond in Leiden de afsluiting plaats van het jongeren poëzieproject *Zo Gedacht Zo Gedicht*. Het project dat in Noord-Holland al drie keer werd georganiseerd door Kunst en Cultuur Noord-Holland en Probiblio vond dit jaar voor het eerst ook plaats in Zuid-Holland, in samenwerking met Kunstgebouw. Vanaf 2003 wordt een landelijke opzet van het project nagestreefd. *Zo Gedacht Zo Gedicht* wil jongeren interesseren voor poëzie als lezer maar ook als schrijver van gedichten. Er is een Poëzie Special gemaakt over het thema 'Een Eigen Gezicht', die is verspreid onder de abonnees van Plug en alle 380 bibliotheekvestigingen in Noord- en Zuid-Holland. Alle scholen voor voortgezet onderwijs in beide provincies konden de special voor hun leerlingen aanvragen. Er werden 394 gedichten ingestuurd, verdeeld over de leeftijdscategorieën 12 tot en met 15 jaar en 16 tot en met 18 jaar, waaruit twaalf winnende gedichten geselecteerd werden.

KUNST OM VAN TE SMULLEN *Kunst om van te smullen*, een reizende tentoonstelling, laat leerlingen kennismaken met kunstwerken die iets met 'eten' te maken hebben. Bovendien worden zij uitgedaagd actief op deze werken te reageren.

Door op een andere manier naar eten te kijken, kun je er bijvoorbeeld een omgeving of interieur mee bouwen (een jungle van paksoi of een suikerpaleis) en die vervolgens weer fotograferen. De kunstenaar Bethany de Forest geeft hiertoe een aanzet. Door verschillende aardappelgerechten te koken en de schillen niet weg te gooien, maar op verrassende wijze opnieuw te gebruiken, kan een eer-

betoon aan de (gewone) aardappel gestalte krijgen. Claudia Liechty laat in een videofilm zien hoe zij dit met een groep aanpakt. Door in de keuken je oor te luister te leggen, te spelen en zelf geluiden te verzinnen kun je een compositie van keukengeluiden maken. De kunstenaar Zeger Reyers reikt hiertoe ideeën en materialen aan.

De leerlingen krijgen een videofilm, website, foto's of kleine tentoonstelling te zien ter introductie van één van de kunstenaars. Ze worden geconfronteerd met werk en ideeën van de kunstenaars. Ze gaan praten, tekenen of schrijven naar aanleiding van wat ze gezien hebben. Uiteindelijk komen ze tot een kunstzinnige verwerking van het onderwerp.

Kunst om van te smullen kan centraal opgesteld worden, zoals bij de start van het project, medio april 2003 in Museum Swaensteyn te Voorburg, zal gebeuren. Maar het kan ook functioneren in de vorm van vier compacte kunst-in-de-klas projecten. Het zal zowel ingezet worden in Kunstmenu als worden aangeboden aan scholen voor het voortgezet onderwijs.

IK BEN IEMAND ANDERS Het project *Ik ben iemand anders* laat twaalf- en dertienjarigen een zoektocht ondernemen naar de eigen identiteit en de plaats die ze in de wereld innemen. Ze maken hierbij kennis met werk en ideeën van drie beeldend kunstenaars die elk vanuit een eigen invalshoek het begrip identiteit aan de orde stellen in dvd's: Désirée Palmen in 'Streetwise', Barbara Visser in 'Philippa' en Martin C. de Waal in 'Global-Citizen'.

Het project laat leerlingen opgedane inzichten koppelen aan eigen ervaringen door na het kijken en bespreken zelf een gelijksoortig werkstuk te maken waarin hun eigen identiteit centraal staat.

Anders dan gebruikelijk bij beeldende kunst tentoonstellingen wordt dit drieluik aangeleverd in een klein koffertje. Het belangrijkste in dit koffertje is een dvd waarop in zes hoofdstukken telkens het werk van één van de kunstenaars met aansluitend 'The making of ...' getoond wordt. Verder bevat het koffertje een

dvd-speler met toebehoren, lesmateriaal en informatie over de drie kunstenaars. De bedoeling is dat leerlingen eerst naar 'Streetwise', 'Philippa' of 'Global-Citizen' kijken. Aan de leerlingen wordt gevraagd wat in hun ogen het geheim achter het werk zou kunnen zijn. Daarover kunnen zij met elkaar van gedachten wisselen. Vervolgens bekijken zij gezamenlijk 'The making of ...' die door de betreffende kunstenaar gemaakt is. In aansluiting op het bekijken van het maakproces en de achtergronden van 'Streetwise', 'Philippa' of 'Global-Citizen' werken de leerlingen aan een eigen opdracht, die in het bijgeleverde lesmateriaal duidelijk uitgelegd wordt. *Ik ben iemand anders* gaat vanaf januari 2003 binnen Kunstmenu op reis voor de groepen 8 in het basisonderwijs en voor het eerste leerjaar in het voortgezet onderwijs.

Projecten in opdracht

De activiteiten die Kunstgebouw realiseert ontstaan vaak vanuit provinciale opdrachten. Daarnaast is Kunstgebouw zelf actief om vanuit haar missie en vanuit haar plek in het werkveld van kunst en cultuur nieuw werk te genereren. In een aantal gevallen is er sprake van een duidelijke externe opdrachtgever. Bij veel van de opdrachten op het gebied van de beeldende kunst is dat het geval. Hieronder staan nog twee andere voorbeelden uit 2002 vermeld.

CULTUURNOTA LISSE Kunstgebouw kreeg in 2002 opdracht van de gemeente Lisse voor het schrijven van een Nota Cultuur. De opdracht luidde: het vervaardigen van een contourennota voor kunst- en cultuurbeleid in Lisse, waarbij aandacht besteed dient te worden aan de positie en de rol van de culturele instellingen, structurele activiteiten en evenementen, deelname van jongeren, verantwoordelijkheden van de gemeente en betrokkenheid van het particulier initiatief bij beleid en formalisering daarvan. In de nota komen twee lijnen samen: de state of the art (wat is er en wat zijn de knelpunten) en een visie over wat de gemeente kan doen op het gebied van cultuur. Dit laatste leidt tot een aantal aanbevelingen.

De nota verscheen in augustus 2002. Kunstgebouw schreef eerder cultuurnota's voor Capelle aan den IJssel en Nieuwerkerk aan den IJssel.

KIJKDIJKEN De Stichting Openluchttheater Goeree-Overflakkee heeft in 2002 het initiatief genomen tot een nieuw kunsteducatief project als vervolg op de succesvolle *Meekrap Roodshow*, onderdeel van het *Meekrapproject* in 2001/2002. Aanleiding is het feit dat in februari 2003 vijftig jaar geleden de Watersnoodramp plaatsvond. Aanvullend op de herdenkingen die dan plaatsvinden, wilde de stichting een project voor het onderwijs dat zich in den brede richt op

de verhouding die bewoners van het Nederlands grondgebied tot het water hebben: water als vriend en vijand. Het gaat hier om een toekomstgericht project dat inzicht geeft in de vele manieren waarop land en water zich tot elkaar (kunnen) verhouden en wat dat kan betekenen voor leefbaarheid en leefgewoonten; de jaartallen 1953, 2003 en 2053 zijn hierin een rode draad. Kunstgebouw heeft het concept ontwikkeld en voert het ook uit.

In het project *Kijkdijken* nemen de leerlingen kennis van de geschiedenis van de waterbeheersing in en buiten Goeree-Overflakkee en krijgen ze inzicht in de manieren waarop water en land zich tot elkaar kunnen verhouden en de invloed daarvan op de leefbaarheid. Vervolgens onderzoeken ze de mogelijkheden en kansen van water en land en geven ze vorm aan hun eigen ideeën over wonen en leven met water en land. Alle scholen op Goeree-Overflakkee nemen deel; in totaal krijgen 214 groepen een 'Kijkdijk'. Een 'Kijkdijk' is een doos die oogt als een dijk. Het bevat alle lesbrieven, een cd en werkmateriaal en vormt tevens de basis voor het gezamenlijke eindwerkstuk van de groep. De 'dijkdozen' veranderen tijdens het project langzaam van inhoud en vorm. Eind maart 2003 levert elke school zijn Kijkdijk in voor een gezamenlijke afsluiting van het project, waarbij alle afzonderlijke dijken één grote dijk worden.

Kunstgebouw werkt samen met de Stichting On'wijs Nat'53, een regionaal initiatief van het onderwijs om ICT-gebruik op scholen te bevorderen.

INTERNE ORGANISATIE

PERSONEEL In 2001 is een aantal veranderingen in de interne organisatie in gang gezet. De ingeslagen weg werd in 2002 vervolgd. De inhoudelijk medewerkers zijn ingedeeld in secties op basis van drie centrale competenties: conceptontwikkeling, intermediair, overdracht en advies. In deze secties vindt de planning, de coaching en de scholing plaats. Directie en de drie sectiehoofden vormen samen met het hoofd Kenniscentrum en het hoofd Financiële administratie het managementteam. Het uitvoerende werk wordt, als vanouds, verricht in trajecten (meerjarig gesubsidieerde activiteiten) en projecten. In het inhoudelijk deel van dit jaarverslag vindt u daar een overzicht van.

De ondersteunende medewerkers hebben functies als administratief medewerker, receptionist of systeembeheerder. In het najaar van 2002 is besloten om voor hen een leidinggevende aan te stellen in de nieuwe functie van Chef-de-bureau. Ook deze categorie medewerkers is daarmee in een personeelssectie ondergebracht.

SCHOLING Een heel actief beleid is ingezet op het gebied van de scholing. Het hele personeel heeft in mei een studiemiddag over *Hoe verhouden kunst en cultuur zich tot elkaar?* bijgewoond in het Filmhuis in Delft. In september gevolgd door een hele dag in het kader van *Kunst en engagement*. De grote meerderheid van het personeel, ongeveer 65 mensen, is het afgelopen jaar één of meerdere dagdelen geschoold in het centrale relatiebeheers- en projectvolgsysteem Business Base.

In november en december volgden 31 medewerkers in drie groepen van ieder twee dagen een cursus Professioneel Projectmatig Werken door het GITP. De receptiemedewerkers zijn via een 'coaching-on-the-job' verder geprofessionaliseerd. Het Managementteam heeft begin 2002 de scholing Competentie-

gericht Coachen (drie dagen) afgerond en is tijdens haar beleidstweedaagse in november kritisch op proces en resultaten begeleid door VKConsult. De sectie Conceptontwikkeling (twaalf personen) volgde in Leiden twee colleges bij Theaterwetenschappen. Individuele of enkele medewerkers volgden uiteenlopende scholingen als BTW-cursussen, Bedrijfshulpverlening en Management bij het ontwikkelen van internetsites. Tot slot namen tal van personeelsleden deel aan studiedagen en conferenties.

HANDBOEK Aan het eind van het jaar verscheen een lijvig Handboek, waarin alle regels, afspraken en procedures van de instelling op een overzichtelijke wijze zijn vastgelegd. Bovendien werd een verdere voortgang gemaakt met de implementatie van het computerprogramma Business Base waarin alle administratieve handelingen kunnen en moeten worden uitgevoerd.

DE POORT In het MT werd verder gewerkt met de 'Poort'. Elk nieuw voorstel voor een project of activiteit, van een klant of van een medewerker, wordt kort en krachtig opgeschreven. Aan de hand van een lijst met criteria wordt vervolgens binnen een week besloten of er verder mee gewerkt gaat worden. Zo verdwijnen er geen ideeën en suggesties en is ook direct duidelijk of en wanneer van start kan worden gegaan.

KENNISCENTRUM Kunstgebouw kent sinds 1 januari 2002 een intern Kenniscentrum met de filosofie: *Werken bij Kunstgebouw betekent Kennis delen*. Kunstgebouw wil optimaal gebruik maken van de kennis van haar medewerkers. Kennis wordt daarbij opgevat als verzamelbegrip van deelbegrippen als: ervaring, inzicht, vaardigheden, intuïtie, expertise. Medewerkers hebben vakmatige

kennis, zijn op de hoogte van ontwikkelingen in kunst & samenleving, kennen mensen, instellingen en karakteristieken van de regio's in Zuid-Holland, kunnen projectmatig werken en concepten maken, et cetera. Het Kenniscentrum wil de gids zijn die kennis van de medewerkers bij elkaar brengt, vanuit de overtuiging dat juist dát kwaliteitsverbetering oplevert en efficiënt werkt. Het Kenniscentrum wil de totale kennis van Kunstgebouw ook verbreden en verdiepen door kennis van buiten in te brengen.

In maart 2002 is het Intranet operationeel geworden. Medewerkers kunnen informatie vinden en brengen op de drie kennisgebieden: *Kunst en samenleving*, *Interne Organisatie* en *Netwerk*. Onderdeel van het Intranet is een digitale catalogus waar de belangrijkste verslagen, boeken & tijdschriften die we in huis hebben snel te vinden zijn. In september 2002 is tevens de huisstijl geactualiseerd en vastgelegd in een Huisstijlwijzer.

Het Kenniscentrum organiseerde ten behoeve van de interne kennisspreiding, lunchpresentaties, studiemiddagen en regiobijeenkomsten en gaf *Binnenwerk*, *Knipselkrant* en *Even Bijlezen...* uit. Ook het documentatiebestand beeldend kunstenaars maakt deel uit van het Kenniscentrum.

Tot slot is het Kenniscentrum verantwoordelijk voor het verschijnen van de *Nieuwsbrief*, in 2002 drie nummers, en de website. Ook de nieuwe algemene Kunstgebouwflyer verscheen dit jaar.

ONDERNEMINGSRAAD Het afgelopen jaar hebben vooral lopende zaken de aandacht gehad van de Ondernemingsraad. Er is in 2002 één keer formeel advies uitgebracht aan de directie, en wel over de nota 'De discipline van de discipline'. De OR dacht actief mee in de ontwikkelingen en stroomlijning van de organisatie en dan specifiek de personeelgerelateerde aspecten. Zo zijn de POP-gesprekken en de evaluaties van het persoonlijk functioneren aan de orde geweest, evenals de procedures voor deze gesprekken.

De volgende onderwerpen stonden in de loop van het jaar op de agenda: de

problematiek rondom de verschillende CAO's die bij Kunstgebouw in werking zijn, het pc-privéproject, de functieomschrijvingen en het handboek, de evaluatie van de reorganisatie, de aanstelling van een Chef-de-bureau, de nevenfuncties bij Kunstgebouw, Arbozaken, de vaststelling van de verplichte vrije dagen en de begroting en jaarrekening.

Verder heeft de OR, geïnspireerd door het competentiegericht werken bij Kunstgebouw, de eigen competenties in kaart gebracht. Direct gevolg van deze sessie was de lunchbijeenkomst 'de OR schuift aan'.

In het najaar 2002 werden de voorbereidingen voor de OR-verkiezingen in 2003 ter hand genomen.

De Ondernemingsraad bestond in 2002 uit Willem Hesseling (voorzitter), Jan Blaas (secretaris), Lex Gorter, Willy Hilverda (tot 1 februari), Ina Westerveen en Richard van Galen. De OR kwam negen keer bij elkaar; er vond zes keer overleg met de directie plaats.

EXTERNE CONTACTEN

In 2003 kwam na een lang voorbereidingstraject de *Kunstconnectie* tot leven, de brancheorganisatie voor de kunsteducatie. Daarnaast bleef de VKV als werkgeversorganisatie bestaan. Kunstgebouw leverde op diverse manieren, bestuurlijk en inhoudelijk, bijdragen aan de brancheorganisatie en de werkgeversvereniging. Regelmatig vindt overleg plaats met de directeuren of coördinatoren van gelijksoortige instellingen in de andere provincies. Directie en staf van Edu-Art Gelderland hebben een werkbezoek gebracht aan Kunstgebouw.

In 2002 zijn verdere stappen gezet om te komen tot meer samenhang en samenwerking tussen de kunsteducatie-instellingen in Zuid-Holland. Op provinciaal niveau is een regiegroep voor de kunsteducatie-instellingen in het leven geroepen bestaande uit vertegenwoordigers van ODM (Overleg Directeuren Muziekscholen), Kunst & Werk (samenwerkingverband van negen instellingen in het midden van Zuid-Holland), SKVR (Rotterdam), Koorenhuis (Den Haag) en Kunstgebouw. In dit overleg, door Kunstgebouw gecoördineerd, worden studiedagen opgezet, directie-overleggen geïnitieerd en agenda's afgestemd. Kunstgebouw neemt verder actief deel aan het provinciale overleg Instellingen Kunst & Cultuur en het Overleg Ondernemingen (steunfuncties jeugd en minderheden).

Via het uitvoerende werk werden contacten onderhouden met honderden gemeenten, instellingen en scholen.

Directie en management van Kunstgebouw vervullen een aantal externe lidmaatschappen en adviesfuncties.

Dat betreft:

- lid van de commissie Kunst- en cultuureducatie van het (landelijke) Prins Bernhard Cultuurfonds

- lid van de Stuurgroep Cultuureducatie van Inspectie voor het Onderwijs
- adviserend lid van de Commissie Cultuur en Media van de VNG
- lid van de adviescommissie Fonds van de Kunstconnectie
- vice-voorzitter van de Stedelijke Adviesraad Multiculturele stad Den Haag
- bestuurslid Stichting Indisch Cultureel Centrum Zoetermeer
- voorzitters consulentennetwerken Kunstconnectie
- voorzitter bezwaarschriftencommissie NBKS Noord Brabant
- lid van de selectiecommissie Landelijke Fonds Beeldende Kunsten en Bouwkunst Amsterdam
- voorzitter van de subsidie-adviescommissie Dans van de Rotterdamse Kunst Stichting
- lid van de Kernraad van de Rotterdamse Kunst Stichting
- bestuurslid Nederlands Instituut voor Mediakunst
- bestuurslid Stichting Moois Media
- bestuurslid Associatie van Nederlandse Filmtheaters.

FINANCIËN

In het kader van het Cultuurplan 2001-2004 ontvangt Kunstgebouw jaarlijks van de provincie een vast bedrag waarmee de structurele taken kunnen worden uitgevoerd. Het gaat om een bedrag van € 2.839.118,- incl. loon- en prijscompensatie. Naast de zogenaamde boekjaarsubsidie ontving Kunstgebouw in 2002 van de provincie Zuid-Holland € 1.776.740,- aan projectsubsidies. Een gedeelte daarvan zijn meerjarige projectsubsidies, ook bestemd voor komende jaren. Tevens werden bijdragen gevraagd en verkregen van andere overheden, sponsors en fondsen en van deelnemers aan diverse projecten. Kunstgebouw haalde in 2002 een omzet van € 4.381.570,-. Daarvan werd 88% verkregen door provinciale subsidies.

De totale personeelsformatie bedroeg op 31 december 2002 51,41 fte. Hierbij zijn de medewerkers met tijdelijke contracten inbegrepen. De formatieplaatsen waren verdeeld over 80 medewerkers, inclusief Melkertbanen. De personeelslasten bedroegen dit jaar € 2.389.517,-

ONTVANGEN BIJDRAGEN VAN FONDSEN EN SPONSORS

Cultuurfonds BNG

Fonds 1818

De Kunstconnectie

MAOC Gravin van Bylandt Stichting

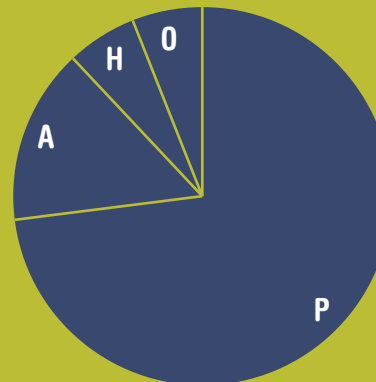
Prins Bernhard Cultuurfonds Z-H

Sociaal Fonds Kunstzinnige Vorming

Stichting De Gijselaar-Hintzenfonds

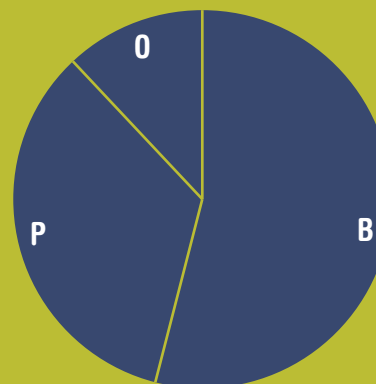
Stimuleringsfonds voor de Architectuur

Yarden, Uitvaartverzekering- en verzorging

KOSTEN KUNSTGEBOUW 2002

P roject- en trajectkosten	73%
A lgemene Personeelskosten	15%
H uisvestingskosten	6%
O verige lasten	6%

OMZET KUNSTGEBOUW 2002

B oekjaarsubsidie	54%
P rojectsubsidies	34%
O verige baten	12%

PUBLICATIES

EXTERN

X-Change lespakket *Een muzikale wereldreis*: docentenhandleiding, video's en leskaarten

Kleurrijke Wijken algemene brochure

Kleurrijke Wijken Gouda folders *Teranga*

Kleurrijke Wijken Gouda Kookboek: De wereldkeuken gezien vanuit de Raam

Kleurrijke Wijken Naaldwijk Grenzeloos lesbrief + video

Met Andere Ogen brochures in Schiedam en Vlaardingen, katern in Witte Week-blad Alphen aan den Rijn

Zuid-Hollandse Vormgevingsprijs *Zuid-Hollandse Nieuwe* catalogus + cd-rom

Top 2020 dvd

Kunsteducatie Primair Onderwijs brochure bij- en nascholing

Kunsteducatie Primair Onderwijs projectenbrochure

Project *De Zwaan* primair onderwijs lesboek + video

Kinderboekenweek 2002 *Ay Ay Kapitein* projectboek + cd

ZIZIZ lesboek + cd

De Heldenkast kast + projectboeken + cd's

Kunstmenu algemene brochure

Kunstmenu lesbrieven naar aanleiding van voorstellingen en films

Madiwodo docentenhandleiding

Ik ben iemand anders docentenhandleiding + dvd

Zo gedacht Zo gedicht verjaardagskalender

Cultuurplan Lisse

Kijkdijken projectboek + cd

Kunstgebouw algemene brochure

Kunstgebouw nieuwsbrieven nummers 14,15 en 16

INTERN

Handboek

Huisstijlwijzer

Binnenwerk nummers 45 tot en met 54

Even Bijlezen nummers 8, 9 en 10

Knipselkranten

BESTUUR EN PERSONEEL

BESTUUR

Jaap Wolf	<i>voorzitter</i>
Bert van Wouwe	<i>vice voorzitter</i>
Bob Maijstré	<i>penningmeester</i>
Jan van Dijk	<i>lid</i>
Louis Hueber	<i>lid</i>
Renée Wezel	<i>lid</i>

DIRECTIE

Marco Bentz van den Berg	<i>directeur</i>
Klaas Hoekstra	<i>adjunct-directeur</i>
Henny Bijleveld	<i>directiesecretaresse</i>

SECTIEHOOFDEN

Tonnie Bulsink	<i>hoofd sectie Overdracht en Advies</i>
Connie Eggink	<i>hoofd sectie Conceptontwikkeling</i>
Tiana Wilhelm	<i>hoofd sectie Intermediair</i>

TRAJECTLEIDERS

Babs Biekart	<i>trajectleider Kunsteducatie Basisonderwijs</i>
Verolique Jacobse	<i>trajectleider Kunstmenu</i>
André Kok	<i>trajectleider Kunsteducatie Voortgezet Onderwijs</i>
Henri van Nes	<i>trajectleider Beeldende Kunst</i>

PROJECTLEIDERS EN DEELPROJECTLEIDERS

Onderstaande medewerkers hebben in 2002 één of meerdere projecten als projectleider of deelprojectleider geleid:

José Elbers
Elly Enis
Willy Hilverda *tot 1-2*
Cathy Jacob
Marieke Knol
Angela Kok *vanaf 15-3*
Rob Kruijff
Wilma Kuil
Karola Pezarro
Frank Verhagen
Ina Westerveen
Karel Willems
Karel Winterink

CONSULENTEN EN PROJECTMEDEWERKERS

Margot Bogaards
Liesbeth Bouwhuis *vanaf 1-3*
Marlous van Breemen
Ton de Bruin
Frans van Dijk
Hans Dukker
Marcel den Dulk
Tineke den Dulk
Marga van der Gaag
Lex Gorter
Corie Grootendorst
Nathalie Hak *vanaf 1-5*
Marja Hamacher
Huub Hermanns
Willem Hesseling
Geert Hulshof
Karin Jense
Jan Kruijk *tot 1-9*
Thea Leeman *vanaf 1-5*
Anita van der Linden *vanaf 1-7*
Martijn Nicolaas *van 15-1 tot 8-2*
Hildebrand Otto
Nico van Oudheusden *tot 1-3*
Hanne Poos
José Poot

Arno van Riet
Loes Sarlet
Wim Schelling
Martin Schrijvershof
Catherine Soyeux *vanaf 1-8*
Francisca Stam
Paola Tuin
Ceylan Utlu
Yvonne Verzijlbergh
Anny van Wanrooy
Liesbeth van der Zee

KENNISCENTRUM

Frank van der Hulst *afdelingshoofd*
Richard van Galen
Hieke van Heusden
Wil van Heusden
Walter Kelder

FINANCIËLE AFDELING

Catrien van Kinderen *afdelingshoofd*
Femke Kloppenburg *vanaf november via uitzendbureau*
Henny van der Knaap *vanaf 1-7*
Elena Kulevic *vanaf 1-2*
Anneke Mutters *van 1-4 tot 26-4*
Joke Steenweg

ONDERSTEUNING

Barbara Bak
 Jan Blaas
 Sandra Boeren **tot 15-9** *coördinator Kunsteducatie Basisonderwijs*
 Gwen Bowier-Stokking
 Hetty Dooren *coördinator Kunstmenu*
 Ingrid Fijen
 Marjan Geeve
 Antoinette van Hoek **tot 1-12**
 Monique Tigges
 Ada Wijnhoven **vanaf 15-5**

RECEPTIE

Elvira van Randwijk *coördinator*
 Simone Bots
 Loes Zetzema

UITLEENCENTRUM

Ad Zwijgers *coördinator*
 Peter Hogenboom
 Esther Zwijgers **tot 1-8**

ALGEMENE ZAKEN

Walter Kelder *coördinator*
 Souad Benserradj **van 1-2 tot 5-8**
 Christian Chaudron **vanaf 1-11**
 Elsa de Cock
 Jasid Saïrin

SYSTEEMBEHEER

Frans van Dijk *coördinator*
 Peter Hogenboom

STAGIAIRES

Jennifer Bachofner	<i>Voortgezet Onderwijs</i>
Linda de Bruine	<i>Voortgezet Onderwijs</i>
Willeke van Duijn	<i>Voortgezet Onderwijs</i>
Jet Huigsloot	<i>X-Change</i>
Vivienne Kusters	<i>X-Change</i>
Ilse Meerman	<i>X-Change</i>
Laura Noordermeer	<i>PR</i>
Remco van Nugteren	<i>Financiële Administratie</i>
Hanneke Reijnen	<i>X-Change</i>
Jolanda Sonneveld	<i>Kenniscentrum</i>
Anika van Steenberghe	<i>Voortgezet Onderwijs</i>
Floor van der Vegt	<i>Evenementen</i>

K

Kunstgebouw, Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland
Broekmolenweg 16
2289 BE Rijswijk
t 015 - 215 45 15
f 015 - 215 45 66
www.kunstgebouw.nl
kunstgebouw@kunstgebouw.nl